

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Diplomová práce

Důvody předčasného odchodu příslušníků Hasičského záchranného
sboru ČR ze služebního poměru

Jméno autora: Bc. Jiří Žižka

Jméno vedoucího práce: doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D.

2010

ABSTRAKT

V diplomové práci popisuji Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, jeho funkci, základní složky a jeho fungování. Dále jsem zaměřil pozornost na osobnost hasiče - záchranáře a její determinanty, které jsou předpokladem pro dobrý výkon záchranářské práce. V další části popisuji historii, hlavní úkoly a metody práce Psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky zřízené za účelem psychologické profesní přípravy hasičů a pro případ poskytování posttraumatické péče pro hasiče, jejich rodinné příslušníky i pro veřejnost.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na zjištění, z jakých důvodů příslušníci Hasičského záchranného sboru odcházejí, často zcela zbytečně, do předčasného důchodu. Tento výzkum je orientován na zátěž hasičů při jednotlivých zásazích a na to, jak na hasiče stresující vlivy působí a jak se s nimi vyrovnávají. Ve výzkumu je postižena i skutečnost, že psychická zátěž a v diferencované míře vyrovnávání se s ní, není zdaleka jediným důvodem předčasného odchodu ze služebního poměru. Mezi další významné důvody pro odchod ze služebního poměru patří změny v legislativě, jmenovitě změny, které následovaly po přijetí zákona číslo 361/2003 Sb., „Zákon ze dne 23. září 2003 o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů“ s účinností od 1. 1. 2007.

Diplomová práce by mohla posloužit jako další vodítko pro případné úpravy v legislativě a v systému prevence stresových situací u příslušníků Hasičského záchranného sboru ČR.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Důvody předčasného odchodu příslušníků Hasičského záchranného sboru ČR ze služebního poměru“ vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Poděkování

Touto cestou bych chtěl velice poděkovat paní doc. Ing. Lucii Kozlové, Ph.D., za odborné vedení a trpělivost, se kterou mi poskytovala cenné rady během psaní mé diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1. SOUČASNÝ STAV	8
1.1 Hasičský záchranný sbor ČR	8
1.1.1 Historie HZS ČR	8
1.1.2 Současnost HZS ČR	9
1.1.3 Výkon služebního poměru příslušníka HZS ČR	11
1.1.3.1 Výsluhové nároky	11
1.1.4 Základní složky Integrovaného záchranného systému	12
1.1.5 Organizace jednotek požární ochrany.....	13
1.2 Psychologická služba HZS ČR	14
1.2.1 Historie psychologické služby HZS ČR	15
1.2.2 Hlavní úkoly psychologické služby HZS ČR	17
1.2.3 Psychologická péče	19
1.2.4 Metody používané psychologickou službou HZS ČR	20
1.3 Struktura osobnosti hasiče – záchranáře	22
1.3.1 Charakter	22
1.3.2 Temperament	23
1.3.3 Intelektivní potenciál, vlohy a schopnosti.....	24
1.3.4 Ostatní interaktivní determinanty ovlivňující spolehlivost výkonu	26
1.3.4.1 Potřeby.....	26
1.3.4.2 Motivace – motivy.....	26
1.3.4.3 Hodnoty a postoje.....	26
1.3.4.4 Vůle a volní jednání.....	27
1.3.4.5 Výkonnostní determinanty ovlivňující spolehlivost výkonu	28
1.4 Faktory snižující pracovní a odborný potenciál hasiče	28
1.4.1 Stres	29
1.5 Zdolávání stresu u hasiče záchranáře	30
1.6 Postraumatická první pomoc pro hasiče a její zásady	33

1.7 Cíle psychosociální pomoci obětem neštěstí	34
1.7.1 Psychosociální intervenční tým.....	35
1.8 Tým posttraumatické péče.....	36
1.8.1 Zajišťování posttraumatické péče o příslušníky a zaměstnance HZS ČR	37
2. CÍL PRÁCE	38
2.1 Výzkumné otázky.....	38
3. METODIKA	39
3.1 Metodika výzkumu.....	39
3.2 Základní otázky položeného rozhovoru s příslušníky HZS ČR.....	40
4. VÝSLEDKY	41
4.1 Výsledky položených rozhovorů	41
4.2 Shrnutí získaných výsledků z položených rozhovor	76
5. DISKUZE	79
6. ZÁVĚR	84
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	86
8. KLÍČOVÁ SLOVA	91

ÚVOD

S problematikou hasičů jsem dobře seznámen od útlého dětství, neboť jsem mezi hasiči vyrůstal. Přes oddíl mladých hasičů, hasičský dorost a člena zásahové jednotky jsem se stal členem Výkonného výboru Sboru dobrovolných hasičů okresu České Budějovice. V několika případech jsem se osobně zúčastnil přímého zásahu, tudíž si dobře uvědomuji, jak mohou zásahy u tragických nehod poznamenat psychiku záchranářů a jaké je to se s těmito „prožitky“ vyrovnat.

Ve své diplomové práci se zaměřuji na fungování Hasičského záchranného sboru, jeho funkci a jeho základní složky. Podrobněji se věnuji struktuře a činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky. Členové HZS jsou často extrémně zatíženi zásahy u různých druhů tragických nehod a jejich následků. Osobnost hasiče - záchranáře a jeho psychická rovnováha jsou určující pro spolehlivost výkonu jeho práce, jsou však vystavovány extrémním tlakům a zkouškám. Proto se v dalších kapitolách budu věnovat determinantám osobnosti hasiče, jako je jeho temperament, intelekt, ale také motivace, hodnoty a ideály či volní vlastnosti a stres.

Podle mého názoru je psychologická příprava a posttraumatická péče velice důležitou součástí profesního výcviku hasiče – záchranáře. Popisuji proto hlavní úkoly a metody práce Psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky, která byla za tímto účelem založena v roce 2003.

Těžištěm diplomové práce je realizovaný výzkum, který je zaměřen na autentické výpovědi jednotlivých hasičů. Diplomová práce by mohla přispět jako vodítko pro případné úpravy v legislativě a v systému prevence stresových situací u příslušníků Hasičského záchranného sboru ČR.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1. Hasičský záchranný sbor České republiky

1.1.1 Historie Hasičského záchranného sboru ČR

Hasičský záchranný sbor v různých podobách a v používání různých názvů funguje již zhruba 145 let a má dlouhou historii při ochraně zdraví a majetku občanů. Při pohledu do historie činnost hasičů převládala při řešení mimořádných událostí, zvláště požárech, kdy ve městech byla převážně stavení ze dřeva a díky tomu byl jakýkoliv požár velice nebezpečný pro ostatní objekty, kdy neshořelo pouze jediné stavení, ale mnohdy lehly popelem celé ulice či celá města. S růstem měst vznikala řemesla a jejich cechy. Řemeslníci se sdružovali do spolků, měli svá práva a povinnosti. Jedním ze základních principů byla i vzájemná pomoc při hašení požárů. (13)

První placený hasičský sbor byl v království Českém založen v roce 1853 v Praze, první dobrovolný sbor hasičů o rok později. Zákon č. 135/1867 Sb. o právu shromažďovacím, otevřel cestu vzniku dalších sborů. Sbory se začaly sdružovat, a tak vznikla v roce 1879 Ústřední hasičská jednota Království českého. Byly svolávány sjezdy (1876 – první sjezd československého hasičstva) a v roce 1900 byla založena Hasičská pojišťovna. (44)

Vznikem Československé republiky byl ustanoven Svaz dobrovolného hasičstva československého. Vzhledem k postavení Československa v rámci Evropy a na počest 10. výročí vzniku ČSR a 75. výročí založení pražského sboru se konal v roce 1928 v Praze pod záštitou T. G. Masaryka druhý všeslovenský sjezd, jehož součástí byl i mezinárodní hasičský kongres, který jednal o obnovení činnosti Mezinárodní hasičské rady. V Paříži pak vznikl v roce 1929 Mezinárodní technický výbor pro prevenci a hašení požárů. S trochou nadsázky lze dodat, že zde byly položeny základy mezinárodní spolupráce na evropské úrovni. V dnešní době je proto na co navazovat. Čas ubíhal, režimy se měnily, hasičské sbory a jejich nezastupitelné místo však ve společnosti zůstávaly, měnily se jen jejich názvy, začlenění do společenských struktur či jejich

uspořádání. O potřebnosti hasičských sborů žádný společenský systém nezapochyboval.
(13), (44)

Základním posláním Hasičského záchranného sboru ČR je chránit životy, zdraví obyvatel a majetek před požáry a poskytovat účinnou pomoc při mimořádných událostech, ať již se jedná o živelní pohromy, průmyslové havárie či teroristické útoky.
(32)

1.1.2 Současnost Hasičského záchranného sboru ČR

Zákonem o Hasičském záchranném sboru ČR č. 237/2000 Sb. došlo ke změně působnosti HZS ČR v tom, že hasičské záchranné sbory okresů jsou nahrazeny hasičskými záchrannými sbory krajů. Výkon státní správy je prováděn přímo hasičskými záchrannými sbory krajů, které jsou organizačními složkami státu. Příslušníci HZS ČR jsou ve služebním poměru.(40)

Při rozsáhlejších mimořádných událostech, které vyžadují spolupráci více složek, upravuje jejich práva a povinnosti zákon o integrovaném záchranném systému. Tento zákon vymezuje pojem integrovaný záchranný systém jako koordinovaný postup jeho složek při přípravě na mimořádné události a při provádění záchranných a likvidačních prací. Upravuje podrobně kompetence státních orgánů a orgánů územních samosprávných celků na všech řídicích úrovních k přípravě na mimořádné události, provádění záchranných a likvidačních prací a ochranu obyvatel.(41)

Hasičský záchranný sbor ČR tvoří generální ředitelství HZS ČR, které je organizační součástí Ministerstva vnitra, 14 hasičských záchranných sborů krajů, Střední odborná škola požární ochrany a Vyšší odborná škola požární ochrany ve Frýdku – Místku a Záchranný útvar HZS ČR v Hlučíně. Součástí Generálního ředitelství HZS ČR jsou také vzdělávací, technická a účelová zařízení: Odborná učiliště požární ochrany (ve Frýdku – Místku, Brně, Chomutově a Borovanech), Institut ochrany obyvatelstva Lázně Bohdaneč, Technický ústav požární ochrany Praha, Opravárenský závod Olomouc a Základna logistiky Olomouc.(36), (41)

Hasičský záchranný sbor (dále jen HZS) je členěn podle jednotlivých krajů. Krajské ředitelství HZS má sídlo v kraji a plní ve sféře své činnosti úkoly krajského úřadu v oblasti koordinace záchranných a likvidačních prací, které mu ukládá zákon o IZS, a pomáhá ve strategickém řízení IZS hejtmanům krajů. V čele HZS kraje je ředitel HZS kraje. Součástí krajských ředitelství pro koordinaci záchranných a likvidačních prací jsou:

- odbor IZS, který řídí výkon služby v jednotkách požární ochrany v kraji, a zabývá se koordinací záchranných a likvidačních prací,
- operační a informační středisko IZS kraje.(41)

Na Krajské ředitelství HZS navazují územní odbory HZS kraje, mající sídlo zpravidla v bývalém okresním městě, které je současně obcí s rozšířenou působností. Územní odbor je podřízen krajskému ředitelství HZS kraje a v jeho čele je ředitel územního odboru HZS kraje. Na stanici HZS kraje jsou dislokovány:

- jednotka HZS kraje,
- oddělení IZS, které se zabývá koordinací záchranných a likvidačních prací na území okresu,
- okresní operační a informační středisko IZS s navazujícími prostory pro koordinaci záchranných a likvidačních prací,
- prostory pro práci štábu územního odboru HZS kraje a pracovní skupiny krizového štábu obce s rozšířenou působností, ve které tento územní odbor sídlí.(41)

Územní odbor HZS kraje řídí činnost stanic HZS kraje a je podřízen krajskému ředitelství HZS kraje. Územní odbor HZS kraje plní úkoly obcí s rozšířenou působností, které mu ukládá zákon o IZS v územním obvodu okresu přímo, nebo prostřednictvím jemu podřízených stanic HZS kraje.(40)

Další strukturu HZS tvoří Stanice HZS kraje, mající sídlo v 95% obcí s rozšířenou působností, a jejichž dislokace je odvozena od plošného pokrytí území kraje. Stanice je podřízena územnímu odboru HZS kraje a její činnost řídí velitel stanice. Ve stanici sídlí jednotka HZS kraje a jsou zde nejen spojové prostředky pro spojení s operačním a

informačním střediskem IZS, ale i prostory pro práci stálých pracovních skupin krizového štábu obce s rozšířenou působností.(40)

Velitel stanice má za úkol připravovat a koordinovat záchranné a likvidační práce ve správním území obce s rozšířenou působností a spolupracovat se všemi starosty obcí v uvedeném správním území z hlediska přípravy IZS, nebo z hlediska práce s jednotkami sboru dobrovolných hasičů obcí (např. odborná příprava velitelů, strojníků apod.).(41)

Praktickou činnost a činnost záchranářů provádí profesionální hasiči, kteří jsou zařazeni do tří směn v nepřetržitém provozu.(43)

1.1.3 Výkon služebního poměru příslušníka Hasičského záchranného sboru ČR

Do služebního poměru může být přijat státní občan České republiky, který je starší 18 let, je bezúhonný a plně způsobilý k právním úkonům, splňuje podmínky stanovené pro výkon obsazovaného služebního místa, zejména: stupeň vzdělání – minimálně střední s maturitní zkouškou, obor nebo zaměření vzdělání, další odborné a jiné zvláštní požadavky, je fyzicky, zdravotně a osobnostně způsobilý k výkonu služby, je oprávněný seznamovat se s utajovanými informacemi podle zvláštního předpisu, není členem politické strany nebo politického hnutí, nevykonává živnostenskou nebo jinou výdělečnou činnost a není členem řídicích nebo kontrolních orgánů právnických osob, které vykonávají podnikatelskou činnost, písemně požádal o přijetí do služebního poměru a úspěšně absolvoval přijímací řízení. Na přijetí do služebního poměru není právní nárok.(43)

Služební poměr příslušníků HZS je vymezen zákonem číslo 361/2003 Sb. ze dne 23. září 2003 „Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů“. (43) tento zákon upravuje právní poměry fyzických osob, které v bezpečnostním sboru vykonávají službu, jejich odměňování, řízení ve věcech služebního poměru a organizační věci služby.

1.1.3.1 Výsluhové nároky

Podmínky nároku na odchodné – příslušník, jehož služební poměr skončil a který vykonával službu alespoň po dobu 6 let, má nárok na odchodné (toto neplatí, jestliže jeho služební poměr skončil propuštěním podle § 42 odst. 1). Základní výměra odchodného činí 1 měsíční služební příjem a za každý další ukončený rok služebního poměru se zvyšuje o jednu třetinu tohoto příjmu. Nejvyšší výměra odchodného činí šestnásobek měsíčního služebního příjmu. (43)

Výsluhový příspěvek – bývalý příslušník, který vykonával službu alespoň po dobu 15 let, má nárok na výsluhový příspěvek. Základní výměra výsluhového příspěvku činí za 15 let služby 20% měsíčního služebního příjmu. Výměra výsluhového příspěvku se zvyšuje za šestnáctý a každý další ukončený rok služby o 3% měsíčního služebního příjmu, za dvacátý první a každý další ukončený rok služby o 2% měsíčního služebního příjmu a za dvacátý šestý a každý další ukončený rok služby o 1% měsíčního služebního příjmu. Výměra výsluhového příspěvku může činit nejvýše 50% měsíčního služebního příjmu. (43)

1.1.4 Základní složky Integrovaného záchranného systému

Základními složkami IZS podle § 4 odst. 1) zákona o IZS jsou:

- Hasičský záchranný sbor ČR,
- jednotky požární ochrany, zařazené do plošného pokrytí kraje,
- Policie ČR,
- zdravotnická záchranná služba.

Ostatními složkami Integrovaného záchranného systému jsou vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil, ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory, ostatní záchranné sbory, orgány ochrany veřejného zdraví, havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby,

zařízení civilní ochrany, neziskové organizace a sdružení občanů, která lze využít k záchranným a likvidačním pracím. (41)

Za důležité lze považovat, že Integrovaný záchranný systém představuje pouze koordinaci postupu jeho složek, takže nezasahuje do jejich postavení či působnosti. Jde pouze o vymezení pravidel pro společný zásah těchto složek, které po skončení záchranných a likvidačních prací nadále vykonávají svoji základní činnost. Jsou to složky, jejichž schopností je rychle a nepřetržitě zasahovat na území celé České republiky. (44), (42)

1.1.5 Organizace jednotek požární ochrany

V současné době se ve všech evropských zemích neustále vyhodnocují finanční náklady na různé organizační složky státní správy a samosprávy, mezi něž patří i jednotky požární ochrany. Každá země má jednotky požární ochrany organizované v různých systémech a zároveň se snaží porovnávat náklady na tyto systémy s ostatními. (39)

Často uváděným údajem je počet hasičů na 1000 obyvatel. Tento údaj ovšem neříká nic o účinnosti a skutečných nákladech na systém jednotek požární ochrany a je zavádějící, protože nezohledňuje infrastrukturu, demografické charakteristiky a zákonodárství dané země. Odlišnost systémů jednotek požární ochrany je mimo ekonomických možností dané země dána i nemateriálními faktory. Velkou roli zde hraje politika, tradice, historické zkušenosti a mentalita obyvatel. Neexistuje ani jednoznačná odpověď, na jaké bázi systém jednotek požární ochrany budovat. Ukazuje se, že vzhledem k nákladům na vybavení, nutnému množství hasičů zajišťujících nepřetržitou akceschopnost jednotky, malé operační působnosti a malým zkušenostem hasičů, není zpravidla mezi pojmem dobrovolný a nejlevnější rovnítko. Bylo by ovšem naprosto scestné a nesmyslné vhodně nevyužít a nekombinovat dobrovolné a profesionální jednotky požární ochrany. V případě České republiky jde o ryze systémovou záležitost, vycházející z požadavku na výslednou účinnost systému s ohledem na míru nebezpečí určitého území státu.(36)

Jednotky požární ochrany se podílejí na řízení záchranných a likvidačních prací, proto zde uvádím jejich kategorie:

- jednotky hasičského záchranného sboru kraje, které jsou součástí hasičských záchranných sborů krajů a jsou zřizovány státem. V těchto jednotkách vykonávají činnost příslušníci HZS kraje jako své povolání ve služebním poměru, (26), (29)
- jednotky sborů dobrovolných hasičů obce, které zřizuje obec, resp. město, a činnost v těchto jednotkách vykonávají členové jednotek SDH obce na základě dobrovolnosti, (26), (29)
- jednotky hasičského záchranného sboru podniku, zřizované právnickými osobami nebo podnikajícími fyzickými osobami, které provozují činnosti se zvýšeným nebo s vysokým požárním nebezpečím. Činnost v těchto jednotkách vykonávají zaměstnanci právnických nebo podnikajících fyzických osob jako své povolání v pracovním poměru, (26), (29)
- jednotky sborů dobrovolných hasičů podniku zřizované právnickými osobami nebo podnikajícími fyzickými osobami, které provozují činnosti se zvýšeným nebo s vysokým požárním nebezpečím a činnost v těchto jednotkách vykonávají zaměstnanci právnických nebo podnikajících fyzických osob na základě dobrovolnosti. (26), (29)

1.2 Psychologická služba Hasičského záchranného sboru České republiky

Psychologická pracoviště HZS ČR jsou zřizována v rámci Ministerstva vnitra – generálního ředitelství HZS ČR a hasičských záchranných sborů krajů - jako organizační celky začleněné do organizační struktury odboru IZS a výkonu služby a přímo podřízené řediteli tohoto odboru. Konkrétní obsahová náplň práce jednotlivých psychologických pracovišť HZS ČR je profilována potřebami HZS krajů a jednotek požární ochrany v působnosti tohoto pracoviště. Propojenost a účinnost psychosociální

pomoci je závislá i na spolupráci s orgány státní správy a samosprávy, na výkladu používaných slovních spojení, na ochotě dorozumívat se společným jazykem.(6)

Tři základní pilíře psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky:

- poskytovat posttraumatickou péči hasičům i jejich rodinám,
- zajišťovat podklady pro personální práci,
- pomáhat obětem mimořádných událostí.(21)

Psychologové a asistenti psychologů HZS ČR:

- nabízejí pomoc v těžkých profesních i životních situacích,
- poskytují psychologické poradenské služby v oblasti vztahů k sobě i druhým,
- vyučují v odborných učilištích požární ochrany a provádí výcviky s psychologickou problematikou,
- publikují odborné texty, články i propagační materiály,
- vybírají uchazeče do služebního poměru příslušníka HZS ČR, hasiče do specializovaných funkcí HZS ČR, účastníky výběrového řízení,
- spolupracují se státními a nestátními organizacemi a každým, kdo projeví zájem.(27)

Stále opomíjenou kategorií z hlediska psychosociální pomoci jsou samotné oběti nehod a katastrof. Těmi mohou být jak postižení občané, tak i hasiči a jejich rodiny. Při zásahu ani bezprostředně po něm není k dispozici síť kvalifikované psychosociální pomoci. Psychologická služba HZS ČR má za úkol napomáhat budování koordinované a kvalitní psychosociální pomoci obětem mimořádných událostí. Také se podílí na odborné přípravě členů týmu psychosociální pomoci svého regionu.(18), (32)

1.2.1 Historie psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky

Na odboru integrovaného záchranného systému a výkonu služby MV - generálního ředitelství HZS ČR vznikala od roku 2001 koncepce psychologické služby, která byla po připomínkovém řízení schválena a rozeslána ředitelům HZS krajů s doporučením, aby zabezpečili její realizaci odborným personálem obeznámeným se specifickými činnostmi a podmínkami služby příslušníků HZS ČR. K budování vlastní psychologické služby vedlo mnoho důvodů. Uvádím zde dva, dle mého názoru nejdůležitější.(44)

- řešitelský kolektiv katedry vojenské hygieny Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové pod vedením doc. MUDr. J. Chaloupky, CSc., zpracoval závěry výzkumných úkolů „Rizikové faktory metabolických onemocnění hromadného výskytu u příslušníků HZS okresu Hradec Králové“ a „Hodnocení zdravotního stavu příslušníků HZS ČR“. Závěry vycházely z prokazatelné existence značného procenta nálezů rizikových faktorů tzv. civilizačních onemocnění u sledovaných skupin příslušníků HZS ČR. V nich autoři doporučili věnovat zvýšenou pozornost stresogenním faktorům profese hasiče - záchranáře. Dalším nezpochybnitelným faktem je stále se zvyšující náročnost práce záchranáře, což lze dovodit z každoročně zpracovávaných statistických přehledů.(44)
- potřebu vzniku psychologické služby HZS ČR vyvolalo i schválené znění zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který v §15 hovoří o osobnostní způsobilosti k výkonu služby. Stanovuje podmínku, aby osobnostní způsobilost zjišťoval psycholog bezpečnostního sboru, který je obeznámen s výkonem a potřebami dané profese. (43)

Jedním z hlavních momentů pro současnou i budoucí úspěšnost práce psychologické služby je získání důvěry všech příslušníků sboru. Ta může vzniknout jen na základě trvale dobré práce všech současných i budoucích členů psychologické služby. Těžiště informací není směřováno jen k jednotlivému hasiči - záchranáři, což by ve svém důsledku mohlo působit dojmem izolovanosti psychologické problematiky od

ostatních technicko - organizačních činností realizovaných v rámci začlenění a fungování sboru v širších sociálněspolečenských souvislostech. (32)

Zákon systémového součinu je neúprosný. Přehlížení nebo podceňování významu respektování a následného využívání dobrého psychologického servisu se musí zákonitě projevit v poklesu akčního potenciálu jednotky. Hasiči jsou lidé velmi praktičtí. Není-li po ruce postup řešení nebo kvalitní odborná informace, sáhnou po řešení, které je po ruce. To však nemusí být to pravé. Například použití alkoholového uvolňovače posttraumatické zátěže po náročném zásahu může být jedenkrát vhodné, ale pokud by se stalo běžně užívaným postupem, stane se nebezpečné a pro některé hasiče se může stát osudným.(24)

Pokud dobře funguje psychologická služba v daném regionu, dojde k odbornému psychologickému ošetření jednotky nebo postižených jednotlivců a celkový akční potenciál je uchován k novému nasazení. Pokud je význam a praktické využití psychologické služby podceňován nebo dokonce bagatelizován, nastupují dříve nebo později velitelům na všech stupních problémy, které - jsou-li opět řešeny amatérsky - mohou vytvořit i řetězec následných problémů, jejichž řešení je často velmi složité. Vedení psychologické služby by mohlo posloužit příklady opožděného vyžádání pomoci psychologa, když si již velitel nevěděl rady. (32)

Citlivé řešení vztahů v kolektivech záchranářů i řešení osobních problémů jednotlivých záchranářů na profesionální úrovni se musí vždy vyplatit. Velitel, který poznal dobrou práci psychologa, který mu pomohl, jak se říká, vytrhnout trn z paty, dovede ocenit i význam psychologické služby. (44)

Odsudky některých velitelů doprovázené mávnutím ruky je nutno považovat minimálně za zastaralé a zjednodušující. Dynamika každého systému obecně a záchranářského tím více spočívá v řízení a péči o správné a situačně přiléhavé chování lidí. Bez kvalitního a profesionálně vytříbeného chování se stává i nejlépe technicky a organizačně vybavená jednotka nefunkční. Mimo spolupráci v rovině velitel – psycholog v oblasti posttraumatické intervenční péče, je důležitá spolupráce v oblasti vzdělávací, tj. v trvalém přísunu významných informací o fungování naší psychiky v

situacích extrémní psychické zátěže. Znalost chování naší psychiky v náročných situacích nevytváří pocity strachu a nejistoty, ale uklidňuje. (32)

Psychologická služba HZS je službou mladou a v řadě krajů ještě bojuje o své místo na slunci. Kdyby však za dobu její existence byl zachráněn jen jeden lidský život člověka v nouzi (např. sebevrah) a pomozeno jedinému záchranáři z následků posttraumatické zátěže, je její místo v souboru služeb HZS plně oprávněné. (32)

1.2.2 Hlavní úkoly psychologické služby Hasičského záchranného sboru České republiky

Psychologická služba HZS ČR má čtyři základní pilíře: personální práci s hasiči, péči o hasiče, péči o další oběti a provozování Anonymní telefonické linky. (44)

- Odborná péče o hasiče i další členy IZS. Do této oblasti patří preventivní osvěta, poradenství a posttraumatická péče, které jsou pro uchování tělesného a duševního zdraví hasičů velice důležité. Snahou je, aby nenarůstala mentální únava, která může vést k předčasnému snížení výkonnosti a následným odchodům. Do této kategorie úkolů patří rozšiřování vědomostí o traumatu a jeho následcích na lidskou psychiku, učení se novému životnímu stylu i postojům k sobě samému a zejména poskytování posttraumatické intervenční péče dobře připravenými odborníky na duševní zdraví a pomocníky z řad hasičů k odstraňování pozásahového stresu. V současné době buduje management Hasičského záchranného sboru systém posttraumatické intervenční péče pro hasiče, kteří prožili traumatizující událost v souvislosti s plněním služebních úkolů. (23), (32)
- Zabezpečovat a zpracovávat podklady pro personální práci a výkon služby. Do této oblasti patří výběr uchazečů, zejména zjišťování jejich duševních předpokladů pro službu u Hasičského záchranného sboru ČR podle § 3 zákona č. 186/1992 Sb., nebo podle § 15 zákona 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, jde o zjišťování osobnostní způsobilosti, patří sem i vyšetření hasičů z povolání, která jsou stanovena v § 37 vyhlášky č. 247/2001 Sb. Při výběrovém

řízení psycholog zpracovává podklady k rozhodnutí výběrové komise při zařazování do řídicích a speciálních funkcí. Ve všech případech psychologové vycházejí z funkční analýzy pracovních úkolů, která stanovuje profily hasiče, hasiče-strojníka, hasiče-lektora, hasiče-velitele. (40)

- Pomoc obětem mimořádných událostí. Vedle zasahujících hasičů byly do nedávné doby opomíjenou kategorií z hlediska psychosociální pomoci samotné oběti mimořádných událostí. Při zásahu ani bezprostředně po něm nebyl obvykle k dispozici personál kvalifikovaný pro tuto činnost. Psychologická služba v osobě psychologa-koordinátora se snaží s odborníky garantovat kvalitu a objem poskytování psychosociální pomoci v regionu a koordinovat jejich využití při mimořádných událostech většího rozsahu. Do této oblasti pomoci patří také poskytování psychologické služby rodinám hasičů, kteří byli při zásahu zraněni, popřípadě zahynuli. (40), (34)
- Provozovat Anonymní telefonní linky pomoci v krizi. Linka je určena příslušníkům a občanským zaměstnancům Hasičského záchranného sboru České republiky, jejich rodinným příslušníkům, popřípadě jiným blízkým osobám k posttraumatické péči. Příslušníkům HZS ČR je poskytována v souvislosti s plněním služebních úkolů, k telefonické pomoci v situacích akutního či chronického stavu psychické nouze, k poskytování kontaktů a psychologické podpory a k prevenci nepředloženého, sebe či okolí ohrožujícího jednání a protiprávního jednání v důsledku psychologicky obtížně řešitelných situací. (27), (38)

1.2.3 Psychologická péče

Psychologickou péčí se rozumí zejména:

- posttraumatická péče zasahujícím hasičům ve formě první psychologické pomoci,
- přímé poskytování psychosociální pomoci zasaženým osobám,

- koordinace psychosociální pomoci v situacích vyžadujících povolání dalších sil a prostředků psychosociální péče v rámci Integrovaného záchranného systému. (21)

K událostem, které vyžadují péči psychologa, povolává operační a informační středisko HZS kraje na základě rozhodnutí řídicího důstojníka kraje nebo velitele zásahu. Psychologovi může být nařízen výkon služby v operačním řízení na celém území kraje. Na místě zásahu je psycholog podřízen veliteli zásahu. Povolání psychologa na místo zásahu vyžadují události, kterými zpravidla jsou: (17)

- události, kde jsou soustředěny osoby s nižší psychickou odolností, se sebevražednými úmysly, mentálně, smyslově či tělesně postižené (domovy pro seniory, ústavy sociální péče, dětská zařízení, zdravotnická zařízení), (21)
- při kterých jsou zúčastněné osoby vystaveny delší dobu nadlimitnímu stresu (dlouhotrvající požáry a mimořádné události, komplikované dlouhotrvající vyprošťování v návaznosti na předcházející události, rozsáhlé povodně, hledání utonulých osob, komplikované evakuace většího počtu osob), (17)
- při kterých jsou vystaveni nadlimitnímu stresu příslušníci HZS ČR, případně osoby z jiných složek IZS (komplikovaná zranění případně smrt příslušníka HZS ČR nebo osoby z jiné složky IZS, zásahy, při nichž je obětí blízká osoba příslušníka HZS ČR, těžká poranění nebo smrt dětí, obecně zásahy s větším počtem zraněných a mrtvých). (21)

Při poskytování psychologických služeb a výkonu funkce musí psycholog dodržovat závazná pravidla, která jsou zakotvena v Etickém kodexu psychologa Hasičského záchranného sboru ČR. Těmito základními principy jsou: (28)

1. Zodpovědnost
2. Kompetence
3. Morální a právní aspekty
4. Důvěrnost

5. Prospěch klienta
6. Profesionálnost vztahů
7. Používání technik
8. Výzkum
9. Aktivity na veřejnosti
10. Zodpovědnost vůči zaměstnavateli (28)

1.2.4 Metody používané psychologickou službou Hasičského záchranného sboru ČR

Psychologická služba HZS ČR užívá především tyto tři formy poskytování posttraumatické intervenční péče.

- Zaprvé základní pomoc, často označovaná jako první psychologická pomoc, je forma pomoci, která je poskytována převážně přímo u zásahu a napomáhá lepšímu vyrovnání se s traumatizujícím zážitkem. (5)
- Zadruhé defusing, který je chápán jako spontánní volné popovídání si o kritickém incidentu, při němž dochází k ventilaci silných negativních emocí. Provádí se bezprostředně po události, dokud zřetelně převládají emocionální reakce, zpravidla však do 24 hodin. Defusing lze rozdělit na tři části: (14)
 - úvod: na začátku rozhovorů je dobré se představit, pokud se dotyční osobně neznají, ve stručnosti pohovořit o tom, proč a za jakým účelem se koná setkání, jak bude probíhat a jaký je jeho cíl. Zdůraznění, že rozhovor je důvěrný a že hovořit o problémech a pocitech bude znamenat úlevu, může pomoci k lepšímu navázání vztahu a tím i k lepší komunikaci a následnému uvolnění napětí hasičů. (35)
 - explorace: z úvodu se plynule přechází do druhé části rozhovorů, ve které se probírá, co se ve skutečnosti stalo. Hovoří se o pocitech hasičů během události a nyní. Důležitým vodítkem pro poskytovajícího je fakt, že zde nejde o poslouchání, ale o naslouchání. Rovněž důležitý je oční kontakt, při kterém je

zapotřebí sledovat jednotlivé hasiče a zjišťovat jejich osobní postoj k probíranému tématu. (35)

- informace neboli závěr: v závěrečné části je třeba shrnout vylíčení celé události. Uvést několik drobných ponaučení, např. že „reakce jsou reakcemi normálních lidí v nenormální situaci“ apod. Dále je pak možné dát jisté doporučení, jak se chovat a seznámit hasiče s tím, co může následovat, jaké situace je vzhledem k prožitému zásahu mohou čekat a v této souvislosti jim nabídnout i případnou další pomoc. (35)

- Zatřetí debriefing, který je přísně strukturovanou a na předepsaném postupu založenou metodou osvětového působení na oběti z řad záchranářů po traumatizující události. Provádí ho zkušený psycholog spolu se členy týmu obvykle 3 dny po ukončení události. Doba trvání je zhruba tři hodiny, záleží však na počtu účastníků. Bývá jich zpravidla 4 až 20. Debriefing má sedm fází, ve kterých se pod vedením psychologa projde z vědomí jakousi propastí nevědomí a dojde k opětovnému „vynoření“ do vědomí. Všechny fáze mají svůj účel a nesmí být opomenuty ani zkráceny. (35)

1.3 Struktura osobnosti hasiče – záchranáře

Osobnost hasiče – záchranáře je složitý komplex osobnostních vlastností. Vlastnosti osobnosti lze pojímat jako v jistém smyslu zákonité, jindy nahodilé. Jsou výsledkem interakčních aktivit subjektu, jsou vytvářené a rozvíjené na základě genetických, vrozených předpokladů a v neposlední řadě to jsou produkty a nástroje subjektivního předělávání určité objektivní reality. (32)

Vlastnosti lze rozdělit do tří skupin: temperament neboli povahové vlastnosti, motivace osobnosti a schopnosti. Jednotlivé skupiny budu blíže popisovat. Osobnost nelze charakterizovat pouze strukturou motivací a schopností, ale je nezbytné postihovat

i její pohotovost k určitým způsobům a formám interakcí s podmínkami existence. Vlastnosti se vlivem životních a profesionálních zkušeností mění, jsou to takové změny, které můžeme nazvat „zráním osobnosti“. Vlastnosti se vždy vyvíjejí ve vzájemném součinu vrozených tendencí a vnějších vlivů. Povahové rysy jsou tak systémovým součinem vlivu prostředí a vrozených sklonů, dispozic a tendencí daného jedince. (22)

Jsou-li všechny vlastnosti člověka správně uspořádány, tvoří harmonický celek a lze říci, že jde o vyrovnanou osobnost. (22)

1.3.1. Charakter

Charakter je komplexní subsystém struktury osobnosti, úzce souvisí s temperamentem. Charakterová složka se podílí na chování a jednání jedince ve společenských vazbách, vůči ostatním lidem. Charakter se odvíjí od vytrvalosti, sebeovládání a svědomí. Jedním z nejdůležitějších prvků charakteru je vztah člověka k sobě samému. Je dán především sebepojetím, jehož složkami jsou sebepoznání, sebehodnocení a sebevědomí. (22)

Charakter má složku poznávací, motivačně emoční a také záleží na sociálních dovednostech. Podle behaviorismu je charakter pouze naučené chování, které je v souladu se sociálním očekáváním. (22)

Charakterové vlastnosti jedince se formují především sociálním učením. Tyto vlastnosti se projevují ve vztazích k sobě samému a také ve vztahu k vnějšímu světu. Zjednodušeně lze říci, že charakter v podstatě tvoří povahu člověka. Charakter je souhrn psychických vlastností osobnosti, které se zakládají na jejím morálním přesvědčení a projevují se v mravní stránce jejího chování a jednání. Rozlišujeme dvojí charakter: čím je člověk podstatně a čím je člověk aktuálně, podmíněně, podle situace, v níž se nachází. Charakter člověka se utváří od nejučtějšího dětství v procesu sociálního učení, na základě zkušeností. Budoucí typ charakteru určitého člověka závisí na rodinném prostředí a osobnost člověka se utváří v průběhu jeho prvních čtyř let života. Charakter

je tendence reagovat určitým způsobem v konkrétní situaci, do značné míry se tak pojem charakter kryje s pojmem zvyk. (22)

Pojmem charakter lze rozumět systém motivačních vlastností, které jsou individuálně příznačné pro tu kterou osobnost, které postihují její zaměřenost, hodnotovou orientaci a přístupy k realitě. Charakter je soubor vlastností, které definují morální vlastnosti a projevy osobnosti. (22)

Z hlediska pevnosti, stálosti a harmonizace jsou jednotlivé vlastnosti charakteru významným regulátorem chování a jednání záchranáře. Je-li charakter hasiče – záchranáře dostatečně pevný, je to jeden z předpokladů pro spolehlivý výkon jeho práce, protože lze s dostatečnou přesností předvídat jeho chování v kritických situacích a je méně náchylný k ovlivnění ze strany situačně nežádoucích motivů. Při řešení mimořádných událostí, zejména v kritických situacích, mají pro úspěšné zvládnutí úkolu velký význam takové způsoby jednání a chování, které má hasič navyklé z teoretické i praktické přípravy. Vždy si však musíme uvědomit, že všechny způsoby chování získal člověk sociálním učením od lidí ze svého nejbližšího sociálního okolí. (23), (25)

1.3.2 Temperament

Obecně převládá pohled na temperament jako na něco, co je vrozené, má značný význam v projevech chování a jen obtížně ho lze ovlivňovat. Za základ pro postihování smyslu přístupnosti dojmům, častosti a uměřenosti, v síle emoční odezvy na situace emoční lability či stability v emociogenních situacích; aktivita – míra a povaha cílevědomosti, organizovanosti a záměrnosti aktivit s ohledem na povahu působících podmínek a situací; primarita-sekundarita – působení situací, jejich podnětů a prožitků v psychice. Osoby s primárním účinkem žijí okamžikem, jsou hybní a impulsivní. Sekundarita se projevuje delším prožíváním, pomalejším rozhodováním a jednáním, tíhnutím ke stálosti. (22)

Mezi nejdůležitější komponenty temperamentu patří emocionálnost – ta je určena fungováním čelně-limbického systému a představuje souhrn kvalit, které charakterizují vznik a průběh různých nálad a emocí. (22)

Dalším komponentem je obecná psychická aktivita, která je výsledkem činnosti čelně-retikulární soustavy a dala by se charakterizovat jako potřeba sebevyjadřování, nebo jako osvojování a přetváření vnější skutečnosti. (22)

Třetí komponent lze vyjádřit jako motorickou či pohybovou. V tomto komponentu mají vedoucí roli kvality spojené s funkcí pohybového a řečově motorického aparátu. Motorika má význam jako prostředek, jímž se vnitřní dynamika psychických stavů aktualizuje. (22)

V souladu s požadavky Hasičského záchranného sboru ČR by se měla ubírat výchova a sebevýchova hasiče – záchranáře a podpora, včetně rozvíjení kvalitních a potřebných rysů temperamentu, na druhé straně by se mělo potlačovat jeho nevhodné projevy. Nutno podotknout, že za celkové projevy a chování nelze činit odpovědným pouze temperament a temperamentové vlastnosti. Hasič - záchranář by měl dokázat přizpůsobit a regulovat svůj temperament a přizpůsobovat ho dané situaci nebo potřebám výkonu záchranářské práce. Vhodnou výchovou lze docílit utlumení nevhodných projevů temperamentu, které mohou mít negativní vliv pro výkon služby. (22), (32)

1.3.3 Intelektový potenciál, vlohy a schopnosti

Intelligence je pojímána jako nejobecnější schopnost, předpoklad, determinující kvalitu interakčních aktivit osobnosti v reálných životních souvislostech. Řešení problémových situací v reálných životních souvislostech je především závislé na schopnosti člověka aktivizovat účinnou kapacitu rozumu, je závislé na tom co je ze své intelektové kapacity schopen využít za daných podmínek pro jejich řešení.(22)

Odborná literatura uvádí, že primární intelektový potenciál je zformován do šestnáctého roku věku života. Druhotný vývoj obecně probíhá vlivem životních

zkušeností, hlavně po kvalitativní stránce. Tento vývoj obvykle trvá až do padesátého roku života. Inteligence koreluje s pracovními výsledky ve škole, pracovními výkony, ve schopnosti učit se. (22)

Základní bázi, na níž se každá ze schopností rozvíjí, jsou vlohy. Rozumíme jimi vrozené a biologickým vývojem v procesu ontogeneze podmíněné vlastnosti nervové soustavy a těch psychických funkcí, které jsou nezbytnou výchozí podmínkou či předpokladem krystalizace projevů a uplatnění schopností a integrální součástí té které konkrétní schopnosti. (22)

Podstatou vloh je skutečnost, že určité části nervové soustavy mohou pracovat dokonaleji než druhé, že se v nich například snáze a rychleji vytvářejí asociace, že snášejí větší zatížení, vyznačují se vyššími kvalitami rozlišování podnětů. Vlohy je možno si představit jako jistý rámec možností, který určuje, kam až se mohou přirozeně rozvíjet ty které schopnosti, nebo jako kapacitu nádoby, která může být naplněna více či méně, a to i rozdílným obsahem. Nakolik se schopnosti skutečně rozvinou a jaké, to závisí na vnějších podmínkách. Na bázi vloh se v procesu činnosti, resp. rozvíjením životní zkušenosti utvářejí a rozvíjejí přirozené či prvotní schopnosti. Soubor vloh, příznivých pro rozvoj schopností člověka realizovat určité druhy činností na kvalitativně vyšší úrovni než srovnatelná širší populace, označujeme jako nadání. (19)

Schopnostmi se v psychologii označují předpoklady, rysy či vlastnosti, které člověku umožňují realizovat určité velmi obecné či naopak specifické aktivity, činí ho vhodným k úspěšnému vykonávání určitých kategorií či druhů činností, k určité kvalitě a úrovni řešení situací či problémů, vyrovnávání se s určitými nároky, požadavky, životními situacemi a prostředím. (19)

1.3.4 Ostatní interaktivní determinanty ovlivňující spolehlivost výkonu

1.3.4.1 Potřeby

Každý člověk, tudíž i hasič – záchranář, má víceméně pevnou hierarchii potřeb, která se projevuje v situačním chování, ale může být realizována různým způsobem. Mezi základní potřeby patří fyziologické potřeby, potřeba interaktivního poznávání okolí a potřeba sociálního kontaktu. Z pohledu hasiče – záchranáře je velice důležité, aby společensky významné potřeby včetně realizace byly v souladu s jejich vnitřními potřebami. (4)

1.3.4.2 Motivace – motivy

Pojem motiv – pohnutka je chápán jako působení vnitřních nebo vnějších činitelů aktivujících se v daný okamžik, které řídí, integrují a směřují naše chování k určitým cílům. Motivace ovlivňuje všechny psychické procesy. Vnímání vnějšího světa, obraz, který si o něm děláme a způsob, jímž na základě tohoto obrazu reagujeme, závisí nejen na povaze podnětů, ale i na naší reakci. Motivace silně působí na pozornost, která je zaměřena na řešení situace vedoucí k žádoucímu cíli. Motivace se uplatňuje i v myšlení a představách, je jedním z rozhodujících činitelů, které určují jednání člověka. (4)

1.3.4.3 Hodnoty a postoje

Hodnotou je možno označit vše, co se podílí na ovlivňování a výběru vhodných způsobů, prostředků a závěrů, které směřují k cílům jednání. Hodnota představuje měřítko žádoucího i nežádoucího. Každá jednotlivá potřeba má svou hodnotu. Postoje jsou většinou definovány jako relativně stálá, získaná tendence odpovídat nebo reagovat na chování lidí nebo na určitou informaci. Postoj představuje relativně stálou tendenci chovat se určitým navyklým nebo situačně vytvořeným způsobem. Postoje vytváří vzorce výstupního chování. Trvalým úkolem velitelů na všech stupních řízení je vytvářet u hasičů podvědomí o záchranářsky a společensky žádoucích postojích. (4)

1.3.4.4 Vůle a volní jednání

Vůle a volní jednání je dosahování cílů při překonávání různých překážek, které se staví mezi jedince a cíl. Překážky mohou být vnitřní, nebo vnější. Pro překonání těchto překážek a dosažení zvoleného cíle si musí hasič – záchranář stanovit plán postupu a vhodné prostředky k jeho dosažení. Volní jednání dosažením cíle obvykle nekončí. Při záchranářských činnostech se velice často stane, že cíl se během jeho dosahování změní nebo zaniká a je velice důležité, aby se dosažený nebo zaniklý cíl stal novou pohnutkou k dalšímu jednání, které povede k jeho úplnému dokončení. (4)

1.3.4.5 Výkonnostní determinanty ovlivňující spolehlivost výkonu

Výkonnostní faktory velmi významně ovlivňují při řešení mimořádných situací práci hasiče – záchranáře. Mezi nejvýznamnější faktory, jejichž výraznější snížení nebo absence velmi výrazně ovlivňuje spolehlivost při pracovním nasazení, patří: (18)

- koncentrace pozornosti, která je důležitou schopností ovlivňující třídění jednoduchých informací,
- psychomotorické tempo, které je důležité pro pohotové třídění jednoduchých informací,
- dělená pozornost, která představuje pohotové postřehnutí dvou podnětů s následnou motorickou reakcí,
- informační výkon - jedná se o odezírání významného detailu v tempu a kvalitě,
- vizuální krátkodobá paměť, což je schopnost uložení vizuální informace do krátkodobé paměti, její podržení a následné vybavení bez zkreslení,
- reakční pohotovost jednoduchá, která obsahuje pohotové zpracování jednoduchého optického nebo akustického podnětu motorickou reakcí,
- reakční pohotovost výběrová, která obsahuje schopnost správně a pohotově reagovat na požadovanou informaci přikázanou výzvou,

- tempo a kvalita, které představují kvalitní a přesné zpracování vizuálně-akustických informací podle ustálených a předem zcela jasných pravidel uložených v paměti hasiče. (32)

1.4 Faktory snižující pracovní a odborný potenciál hasiče

Při činnosti hasiče – záchranáře se psychofyziologická zátěž generuje z těchto faktorů:

- časový deficit, do kterého patří nezbytnost realizovat cílovou činnost při subjektivně prožívaném nedostatku času, kdy je závažným kritériem vyřešení mimořádné události včasnost. Velmi výrazně se prosazuje v procesu operativní činnosti tam, kde je nezbytné vidět problém, rozhodnout se a vše řešit přímo v toku situací, bez možnosti dlouhodobějšího rozhodování, (16)

- ztížené klimatické, senzomotorické a prostředkové podmínky pro realizaci cílové činnosti, kdy se hasič – záchranář v důsledku působení těchto situačních komponent není schopen naplno koncentrovat na realizování záchranářské činnosti běžným navyklým způsobem. Realizace činnosti je narušována nezbytností realizovat ji v atypickém prostředí či za jiných desintegrujících situačních podnětů, jako jsou vnější faktory prostředí, které s sebou přináší zásahová činnost v extrémních teplotách, hluku, exhalací a agresivních kapalinách, (16)

- tlak ohrožení, kdy výkon záchranářské činnosti, kterou je hasič – záchranář jinak s to kvalitně a včas realizovat, je požadován za nového situačního pozadí, uvědomění si co mu hrozí buď přímo, nebo následně, (32)

- odpovědnost za včasnou a správnou realizaci mimořádné události, odpovědnost za životy, kariéru, chování a důsledky své činnosti nejen pro sebe sama, ale i pro druhé. Na jedné straně to vede k potřebné obezřetnosti, na straně druhé působení obav o něco či o někoho nedovoluje racionálně se orientovat a soustředit se na vlastní realizaci zásahu, využít kapacitu vlastního rozumu a svých schopností a soustředit se na všechna rizika a včasnost splnění operačních a strategických úkolů zásahu, (32)

- negativní působení představivosti a fantazie, kdy se hasič – záchranář koncentruje na kontrolu jinak zautomatizovaných prvků záchranářské činnosti a tím je dezintegruje, vnáší do nich nežádoucí prvky a dochází tak k narušení rozhodujících, klíčových prvků záchranářské činnosti. (32)

- problém vnitřního nesouhlasu hasiče – záchranáře, který může být způsoben nedorozuměním nebo nesouhlasem s plánovaným taktickým postupem v průběhu řešení mimořádné události. (16)

1.4.1 Stres

Denně procházíme řadou různých situací, z nichž mnohé v nás zanechávají určité stopy v podobě citově záporného napětí. Na takto prožívané napětí organismus fyziologicky reaguje a tato odezva se nazývá stresovou reakcí. Nadměrné nároky na adaptační schopnosti člověka ve stresových situacích se projevují nejen jako citově negativní napětí neboli úzkost, ale velice ovlivňují výkonnost a v konečných důsledcích mohou vést k různým obtížím a chorobám. Vliv stresu však nemusí být vždy jen negativní. Stres se také může stát významným faktorem, stimulujícím vývoj, vede k osvojování nových forem chování. Při přiměřené zátěži, jak psychické tak fyzické, se získává zvýšená odolnost vůči stresu. Stresové situace mohou být příležitostí k sebepoznání, k poznání svých možností a mohou být i stimulantem osobnostního růstu. Pozitivní vliv na vývoj však má pouze taková zátěž, po jejímž zvládnutí je možnost obnovy duševní rovnováhy. Zjednodušeně lze říci, že akutní a posttraumatická stresová reakce je duševní otřes po traumatizující události. Duševní otřes je při traumatizujících událostech normální lidskou reakcí na nenormální situaci. Mezi traumatizující události patří: (15), (23)

- prožitek, kdy člověk zažije těžké poranění nebo úmrtí osob jako přímý svědek nehody či jiné tragické události,
- vážné ohrožení vlastního života nebo ohrožení či poškození tělesné integrity,

- vážné ohrožení života nebo poškození zdraví blízkých osob, příbuzných či přátel,
- náhlé zničení vlastního obydlí,
- prožitek intenzivního strachu, bezmoci či extrémního odporu ve vypjatých situacích. (20)

Tyto traumatizující události vyvolávají téměř v každém člověku v době ohrožení tíseň a výraznou stresovou reakci. Odlišujeme stres fyzický a psychický. (20)

Oba tyto stesy však nelze od sebe oddělovat. Dojde-li např. k popálení, představuje toto poškození nejen aktuální poškození tkáně provázené bolestí, ale i očekávání bolesti a problémů příštích. Samotné popálení nemusí vyvolávat tak silnou a dlouhou stresovou reakci jako následně pouze v představách vytvořená nástavba. Původně fyzický stres tak přerůstá do psychické sféry. Psychický stres bývá definován jako stav citově negativního napětí, vyvolaný skutečnou nebo očekávanou podnětovou situací. Stres prožíváme na čtyřech úrovních, které se vzájemně ovlivňují, a to v poznávacích procesech, zejména v myšlení, v emocionálním prožívání, v chování a v těle. (30)

Psychické a tělesné příznaky vyvolané emocionálním otřesem obvykle po několika dnech odezní. V některých situacích a u některých jedinců mohou příznaky přetrvávat během jednoho až tří měsíců po prožití události, obvykle zcela odeznívají do půl roku. (4)

Extrémní zážitky ležící za hranicí obvyklých lidských zkušeností mohou způsobit duševní trauma, které negativně ovlivní další život a prožitky zasažené osoby. Tito lidé jsou velice často vnitřně rozervaní, rozlišují mezi životem před a po traumatu, který změnil jejich život. V této situaci by neměli být ponecháni sami sobě. Jsou-li příznaky posttraumatické stresové reakce včas rozpoznány, může vhodná pomoc zabránit prohlubování obtíží. (12)

Posttraumatická stresová porucha vzniká jako zpožděná odezva na stresovou situaci katastrofického rázu, která u každého člověka vyvolá pronikavou tíseň. Příznaky začínají po traumatu, po nějaké době, která může trvat od několika týdnů po několik měsíců. Hlavními příznaky posttraumatické stresové poruchy jsou: (12)

- opětovné prožívání traumatu,

- vyhýbání se věcem či událostem, které připomínají prožitou událost,
- neschopnost rozpomenout se na důležitou část traumatu,
- snížená obecná připravenost k jednání,
- vznik pocitu izolace od ostatních,
- omezení emočního života, snížení schopnosti prožívání pozitivních emocí,
- poruchy spánku, podrážděnost, problémy s koncentrací, úzkostné reakce.

(12)

Osoba zasažená traumatizujícím zážitkem by neměla být ve své situaci ponechána sama sobě. Je třeba se pokusit o zamezení rozvinutí posttraumatické stresové reakce. K tomu může přispět jak okolí, tak i sám zasažený člověk. (31)

Psychická situace zasažené osoby je poznamenána hlubokou nejistotou, narůstajícími pochybnostmi a pocity viny. Je velice důležité, aby byl zasažené osobě po mimořádném zážitku někdo nablízku. Tento člověk by měl naslouchat, chce-li dotyčný hovořit, neměl by však na něho naléhat nebo se vyptávat. Musí stát při něm a nechat mu dostatek potřebného času, aby se opět vzpamatoval. Je třeba brát v úvahu, že zasažený člověk se velice často uchyluje do ústraní, může pro něj být těžké o věcech hovořit. Takovéto jednání není možné chápat jako odmítání pomoci, je důležité být nablízku, protože po určité době bude mít zasažený člověk potřebu si o všem popovídat. V tento okamžik by měl být pomáhající k dispozici jako pozorný a vnímavý posluchač. Svěřil-li se zasažený člověk se svými pocity a potížemi, nebude se pak jeho okolí k němu chovat nejistě nebo necitlivě. (31)

Pro snížení a omezení možných negativních psychických dopadů posttraumatické reakce pomáhá okamžitý rozhovor, který proběhne během několika hodin či dnů po závažné události. Jsou-li reakce na zátěž vážné, je zapotřebí vyhledat profesionální pomoc odborníka, který je vycvičený v poskytování intervencí pro danou problematiku, popř. problematiku duchovní. (7)

1.5 Zdolávání stresu u hasiče – záchranáře.

Vznik stresových reakcí usnadňují některé faktory vnějšího prostředí, určité osobnostní rysy i momentální psychofyzilogický stav člověka. Tytéž vnější zátěžové faktory nepůsobí na všechny jednotlivce stejně silně. Nepůsobí stejně ani na téhož člověka v různých okamžicích jeho života a za různých vnitřních podmínek. Pak mluvíme o různé odolnosti či toleranci vůči stresu. Vysoká odolnost vůči stresu a rychlá regenerace sil bývá označována také jako vitalita. (33)

Odolnost vůči psychické zátěži se snižuje po nadměrném pracovním vypětí, při nedostatku spánku, při zhoršeném zdravotním stavu, při nadměrném kouření a pití alkoholu. (9)

Tolerance vůči stresu je nutnou podmínkou iniciativy, schopnosti samostatného a tvůrčího myšlení. Bez výdrže v konfliktních situacích, bez odvahy postupovat zásadově a odolávat tlaku se novým myšlenkám a iniciativě nedaří. (9)

Při náročných zásazích může být zasaženo akutním stresem až 85% nasazených záchranářů. Z tohoto důvodu je nezbytné a nutné hasičům vysvětlovat, že reakce na stres jsou normální reakce člověka v nenormálních situacích. Mezi specifické reakce hasiče na stres patří: (10)

- tělesné: pocení, nevolnost, bušení srdce, svalové křeče, nekoordinované pohyby,
- mentální: snížená koncentrace pozornosti, vybavování informací, pocit viny,
- emoční: smutek, neschopnost pocítit radost, skleslost,
- chování: přehnaná nedůvěra, extrémní mlčenlivost, změněné stravovací, pitné a kuřácké návyky, přehnaná osamělost. (10)

Významně kladně ovlivňuje hladinu zátěže pohovor o náročných prožitcích s kolegy nebo velitelem. V tomto směru je velice důležitá spolupráce velitelů s psychologickou službou HZS ČR, která má problematiku řešení extrémních zátěží obsaženu v jednom

ze základních pilířů své práce. Musíme si uvědomit, že proti jiným náročným pracovním zařazením mají hasiči významně vyšší počet stresogenních faktorů, kterých je více jak sto. (32)

Důležité je tělesné a duševní zdraví. Ten kdo se cítí fyzicky i duševně vyrovnaný, je klidnější. Jedním z předpokladů je správná životospráva, přiměřená hmotnost a nekuřáctví. Sekundárně ovlivňuje negativně odbourávání stresu například přejídání, zvýšený konzum cigaret a alkoholu po náročném zásahu. Velitelé mohou organizovat školení a semináře s využitím zkušeností záchranářů i z jiných zemí. (32)

Velice důležitou pro zvládání stresu je informovanost. Jen dobře informovaný hasič může včas rozeznat potencionální stresory a může tak učinit vhodná opatření ve svůj prospěch. Je-li hasič přesvědčen, že je jeho reakce normální, uvolní se a snadněji dokáže o svých pocitech hovořit. Na této úrovni by se hasiči měli setkávat se svými psychology, kteří o ně budou pečovat po náročných zásazích. Velice důležité je, aby důvěra k psychologovi vznikala předem, ne až ve chvíli, kdy již musí být složitá situace řešena. (32)

1.6 Posttraumatická první pomoc pro hasiče a její zásady

Skladbu celkového profesního potenciálu hasiče – záchranáře tvoří dva systémově na sebe navazující okruhy. První okruh začíná výběrem kandidáta a končí speciálním výcvikem. Cílem je systematické zvyšování profesionální zdatnosti a psychosociálního potenciálu. Druhý okruh je zaměřen na průběžné dodržování psychohygieny profese, která se jako významná ukazuje tehdy, když dojde k překročení profesně přiměřené míry zátěže. V současné době je metodicky i organizačně velice dobře zpracován první okruh přípravy pro výkon povolání hasiče. Druhý okruh této problematiky má ve své kompetenci psychologická služba HZS ČR. Význam druhého okruhu je bohužel v současné době jen málo řešen. Problémy které se generují z této oblasti jsou velice často řešeny postupy typu „pomoz si sám“ a případné neúspěchy se dále neřeší. (10)

Základní psychohygienické zásady jsou obvykle uváděny v následujícím pořadí:

- dlouhodobé dodržování správné životosprávy. Jedná se především o dodržování denního stravovacího cyklu v pravidelnosti a přiměřené střídmosti. Významnou složkou životosprávy je vitaminová prevence. (10)

- nekuřáctví. Nikotin snižuje průměr cév, zhoršuje průtok krve cévním řečištěm a tím i její zásobování důležitých orgánů, zejména mozku. Mozek k dobré funkci potřebuje kyslík a hasič pro svoji práci potřebuje dobře fungující mozek, (10)

- dodržování alkoholové hygieny. Alkohol a jeho snadná dostupnost představuje velice pohotový uvolňovač zátěže. Platí zde obecná zásada „pij s mírou“. Ze zkušeností i studia funkce systémů součinnosti člověka a technických prostředků víme, že alkoholová problematika tvoří kritické místo nejpravděpodobnějšího selhání člověka. (10)

Respektování uvedených tří zásad a správné využívání volného času mimo službu vytváří základní předpoklady pro zajištění standardní odolnosti hasiče proti fyzickému a psychickému přetížení. (10)

Nezvládnutí psychofyzické zátěže nelze úplně vyloučit. Potom nastupuje psycholog s posttraumatickou intervencí na úrovni řízených rozhovorů, individuální psychoterapie, konzultací a ozdravných terapeutických postupů. (10)

1.7 Cíle psychosociální pomoci obětem neštěstí

Psychosociální pomoc obětem neštěstí reaguje na hodnoty a potřeby zasažených osob. Hlavním cílem psychosociální pomoci obětem neštěstí je začlenění člověka do společenství a jeho co nejvíce soběstačné žití v rámci běžných mezilidských vztahů. Tento cíl se opírá o čtyři dílčí cíle: (37)

- Zvládnání sebe a života. Člověk zasažený traumatizující událostí potřebuje podpořit nebo obnovit pocit moci nad sebou a situací. Tato pomoc se děje prostřednictvím první zdravotní a psychické pomoci, s důrazem na informace. Při této pomoci se angažují zvláště psychologové, sociální pracovníci, zdravotníci, dobrovolníci. (3)

- Individuální, rodinné a obecní zpracování zážitku a minulosti. Traumatizující zážitek má tendenci se prosazovat do myšlení, pocitů a činů i proti vůli oběti a postupně může narušit běžné životní fungování jedince, odcizit ho od rodiny. Zpracování zážitku se odehrává prostřednictvím kontinua krizové pomoci, které spočívá ve vyhledání obětí, krizové intervenci, defusingu, debriefingu, krizového poradenství až k cílené práci s posttraumatickou stresovou poruchou tam, kde se předchozí preventivní opatření nezdařila. Tuto pomoc poskytují především psychologové, psychiatři, duchovní a dobrovolníci. (3), (4)
- Začlenění se. Dobré zpracování události přímo souvisí s poskytovanou sociální oporou. Tuto oporu představuje rodina, přátelé, známí, sousedi. Začlenění obětí se podporuje prostřednictvím osvětového působení na místní praktické lékaře, učitele a duchovní. Do této pomoci se zapojují psychologové, sociální pracovníci, zdravotníci, učitelé, novináři a duchovní. (14)
- Otevření se budoucnosti. Dobré zpracování traumatizující události se projevuje obnovou chuti a elánu do dalšího života. Na významu zde nabývá poradenství, individuální plánování, podpora při rozhodování, aktivizace. Otevření se do budoucnosti obvykle závisí na úspěšnosti předchozích kroků. Pro oběť bývá důležité, aby našla smysl události, kterou prošla. Do této pomoci jsou zapojeni sociální pracovníci, právníci, ale i ostatní lidé z okolí. (14)

1.7.1 Psychosociální intervenční tým

Psychosociální pomoc obětem neštěstí začíná a končí s dovednostmi týmové spolupráce. Eticky domyšlená psychosociální pomoc, která by stála na mezioborové týmové spolupráci profesionálů a laiků, by mohla být dobrým zajišťujícím rámcem pro všechny druhy krizové pomoci. (3)

Zvláštní a nejvíce zatíženou traumatizovanou podskupinu tvoří pomáhající, kteří jsou oběťmi přímými ve stejné době, na stejném místě jako lidé, kterým pomáhají. Pomoc pomáhajícím používá stejné prostředky jako pomoc obětem přímým. Tato pomoc se má poskytovat individuálně a cíleně. (2)

Hasiči jsou každoročně konfrontováni s mnoha usmrcenými, mezi nimiž jsou i děti. Vidí lidská neštěstí v jejich syrovosti, nenadálosti a rozsáhlosti. Jsou to hasiči, kdo vyprostí zraněné či umírající z vraku automobilu, jdou v potápěčském obleku do kalné vody hledat pohřešovanou osobu, objeví zuhelnatělé tělo obyvatele hořícího domu, oni vidí těla, která jsou po haváriích nepodobná člověku. Jejich práce je náročná pro tělo i duši, proto je velice důležité dále pracovat se stresogenními faktory, které negativně působí na profesi hasiče – záchranáře. Je velice dobře, že se od roku 2002 systematicky zavádí do Hasičského záchranného sboru ČR psychologická služba, která je budována na principech prevence a pomoci nejen pro hasiče a jejich rodinné příslušníky, ale i pro oběti mimořádných událostí. Jedním z hlavních cílů psychologické služby by mělo být její další rozvíjení a přiblížení se hasičům, zejména ve vztahu k pomoci řešení psychických problémů získaných při zásazích. (6), (15)

1.8 Tým posttraumatické péče

Tým posttraumatické péče (dále jen TPP) je skupina odborně připravených příslušníků nebo zaměstnanců – členů týmu, doplňovaná v případě potřeby o externí členy, poskytující kolegiální psychickou pomoc. (2)

Koordinátorem TPP je odborně vyškolený příslušník, zpravidla psycholog, který řídí TPP. Koordinátor plní zejména tyto úkoly: (3)

- organizuje pravidelnou odbornou přípravu členů TPP,
- organizuje spolupráci TPP v rámci své územní příslušnosti a s dalšími odbornými pracovišti,
- vede evidenci o poskytnuté posttraumatické péči,
- aktualizuje seznam členů TPP, kontakty na členy TPP a jejich dosažitelnost,

- eviduje materiálně technické zabezpečení TPP a zajišťuje odborné materiály,
- po projednání s příslušnými vedoucími příslušníky nebo vedoucími zaměstnanci předkládá návrhy na jmenování a odvolání členů TPP. (3)

Členem TPP je příslušník nebo zaměstnanec ustanovený v souladu se systematizací služebních míst nebo platnými právními předpisy na jakémkoli služebním nebo pracovním místě, který primárně vykonává činnosti vyplývající z jeho služebního nebo pracovního zařazení a dobrovolně projevil zájem o činnost v TPP, nebo externí člen. (3), (27)

1.8.1 Zajišťování posttraumatické péče o příslušníky a zaměstnance

Krizovou intervenci provádí, řídí nebo organizuje psycholog HZS kraje, formou skupinového debriefingu nebo psychoterapeutického rozhovoru. (27)

Kolegiální psychickou pomoc provádí člen TPP sdílením zatěžujících, nadlimitních prožitků např. formou psychické první pomoci nebo defusingu. (27)

Následnou péči provádí a organizuje psycholog sám nebo za podpory členů TPP, případně dalších odborníků, které k následné péči přibral se souhlasem svého vedoucího příslušníka nebo vedoucího zaměstnance. (27)

Při zajišťování posttraumatické péče se členové TPP, koordinátoři a psychologové řídí odbornými postupy, etickými zásadami a právními normami. (27)

O poskytnutí posttraumatické péče je oprávněn požádat příslušník nebo zaměstnanec sám, nebo jeho vedoucí, kdykoliv v průběhu nebo po ukončení traumatizující události, a to prostřednictvím psychologa, člena TPP, koordinátora, velitele zásahu nebo operačního důstojníka. (27)

Posttraumatická péče je příslušníkovi nebo zaměstnanci poskytována přednostně v době služby nebo v pracovní době. Není-li to možné, vedoucí služební funkcionář nebo vedoucí zaměstnanec člena TPP, koordinátora nebo psychologa rozhodne, že doba

k poskytnutí posttraumatické péče bude přednostně započtena do doby služby nebo pracovní doby. (27)

Posttraumatická péče je zpravidla poskytována na pracovišti příslušníka nebo zaměstnance, popřípadě na pracovišti příslušníka TPP, koordinátora nebo psychologa, v odůvodněných případech může být poskytována i na jiných místech. (27)

Součástí systému posttraumatické péče je i Anonymní telefonní linka pomoci v krizi.

Příslušník nebo zaměstnanec nesmí být znevýhodňován v souvislosti s poskytnutím posttraumatické péče. (27)

2. CÍL PRÁCE

Hlavním záměrem diplomové práce je postihnout konkrétní příčiny v práci hasičů – záchranářů, které vedou k jejich psychické zátěži a při jejich neřešení přerůstají v dlouhodobou a přetrvávající stresující zátěž. V práci se snažím objasnit hranici mezi běžnou denní psychickou zátěží a momentem, kdy se tato zátěž nakumuluje a mění se ve stres. Cílem práce je zjistit hraniční moment kumulování psychické a fyzické zátěže, aby nedocházelo k nevratnému poškození zdraví hasičů – záchranářů. V této situaci je nezbytné poskytnout odpovídající pomoc, což je jedním z prvořadých úkolů psychologické služby HZS ČR, aby nedocházelo ke zcela zbytečným odchodům příslušníků HZS ČR ze služebního poměru.

Dalším úkolem diplomové práce je objektivní posouzení negativního působení nově přijatého zákona č. 361/2003 Sb. (46) na odchody příslušníků HZS ČR ze služebního poměru.

Mezi další cíle diplomové práce jsem zařadil zjištění názoru hasičů, v čem konkrétně spatřují možnosti lepšího fungování psychologické služby HZS ČR a HZS ČR jako celku. Posledním z cílů je zjistit, jaký dopad by měly uvažované změny v legislativě a příslušných vyhláškách na odchody příslušníků HZS ČR ze služebního poměru.

2.1 Výzkumné otázky

Pro získání objektivního přehledu v dané problematice a pro naplnění cílů diplomové práce jsem stanovil následující výzkumné otázky:

Jaké jsou stresující momenty při výkonu služby hasiče – záchranáře?

Jaká je možnost pomoci hasičům vyrovnávat se se stresujícími zážitky a průběžně obnovovat jejich duševní potenciál pro výkon služby?

Využívají hasiči – záchranáři pomoc psychologické služby HZS ČR a z jakého důvodu?

Má současná legislativa vliv na odchody příslušníků HZS ČR ze služebního poměru?

3. METODIKA

3.1 Metodika výzkumu

Metodika výzkumu diplomové práce vycházela z analýzy odpovědí, které jsem získal rozhovory s příslušníky HZS a dále z obsahové analýzy dokumentů, které se týkaly HZS. Výsledky obsahové analýzy dokumentů sloužily převážně pro zpracování praktické části diplomové práce. Objektivně byla analyzována následující kritéria: odchod hasičů od HZS a jeho důvody, fungování a účinnost Psychologické služby HZS, psychická zátěž hasičů včetně retrospekce zátěžových situací v profesionální praxi, návrhy a podněty hasičů na zlepšení činnosti a profesionality HZS.

V rámci kvalitativního výzkumu byla výše stanovená kritéria ověřována metodou polostrukturovaného rozhovoru se členy HZS, který byl proveden s deseti příslušníky hasičského záchranného sboru v aktivní službě nebo bývalými příslušníky hasičského záchranného sboru.

Je potřebné poznamenat, že bylo osloveno devatenáct členů HZS, ale mnozí členové, jak aktivní, tak i ti, kteří již od HZS odešli, rozhovor poskytl, ale poté neumožnili tyto odpovědi použít, přestože výzkum zajišťoval anonymitu získaných dat.

Z důvodu možné komparace odpovědí získaných z rozhovorů bylo vypracováno 8 základních otázek, které tvořily strukturu rozhovoru a v průběhu rozhovoru byly doplňovány na základě předchozí odpovědi. Pro zvýšení autentičnosti odpovědí

respondentů nebyly jejich výrazové prostředky upravovány, ale byly ponechány v podobě, ve které byly vysloveny.

3.2 Základní otázky polořízeného rozhovoru s příslušníky HZS

- 1, Jaký je Váš nejhorší zážitek při výkonu služby?
- 2, Domníváte se, že psycholog, kterého můžete využívat v rámci služebního poměru, funguje podle potřeb hasičů?
- 3, Využíváte nebo jste využil služeb psychologa?
- 4, Popř. proč jste této službě nevyužil?
- 5, Jak se vyrovnáváte se stresujícím zážitkem ze služby?
- 6, Jaké byly důvody pro Váš odchod ze služebního poměru?
- 7, Co by podle Vašeho názoru zlepšilo fungování Vaší profese?
- 8, K jaké změně by muselo dojít, abyste o odchodu neuvažoval?

4. VÝSLEDKY

4.1 Výsledky polořizených rozhovorů

Hasič 1

1) Můj nejotřesnější zážitek je asi účast na záchranných a likvidačních pracích v Armenii v Leninakanu. Zde bylo 7. 12. 1988 zemětřesení o síle 7,2 stupňů Richterovy stupnice a zahynulo zde něco kolem 50.000 lidí a dalších zhruba půl miliónu přišlo o střechy nad hlavou. Z každého krajského požárního útvaru bylo vybráno 10 hasičů, kteří odletěli na místo neštěstí a zde jsme prováděli záchranné a likvidační práce. Již při přiletu z okýnek letadla se mi naskytl neskutečně tragický obraz. Z původního města v podstatě nezbylo nic. Po přiletu jsme se ubytovali v provizorním stanovém městečku a ihned jsme se zapojili do činnosti. Mezi další tragické zážitky se do naší paměti zapsal pohled na stovky a stovky rakví různých barev (význam barev jsem dodnes nepochopil), které byly poskládány bez ladu a skladu většinou před troskami domů, přímo na ulici. Mezi nejotřesnější zážitky patřilo rozebírání polorozbořených budov, rodinných domů a paneláků. Při rozebírání jednoho z paneláků jsme v pátém patře po odstranění stropního panelu, který se zřítil na podlahu tohoto patra, našli dva dospělé a dvě děti, zřejmě rodinu, kteří se drželi za ruce. Pohled to byl opravdu otřesný, protože mezera mezi těmito panely byla zhruba 5 centimetrů. Vidět zdevastovaná lidská těla v podstatě

vylišovaná, je něco, na co nemůžu ani po tolika letech zapomenout. Nejhorší je, že se tyto otřesné vzpomínky objevují z ničeho nic, bez jakékoliv příčiny a často mne nevhodně překvapí. Mezi další otřesné zážitky patřilo to, že při vyprošťování obětí tohoto zemětřesení, zejména u obytných domů, zde byli příbuzní možných obětí, kteří zde čekali na identifikaci. Samotnou identifikaci provázelo opravdu bolestné a srdcervoucí vzlykání a projevování smutku pozůstalých. Tak jako při jiných zásazích byla nejbolestnější likvidace trosk škol a školek, kde bylo velké množství dětských obětí. Po deseti dnech, kdy už na místě hrozila epidemie, jsme byli odveleni zpět, troufnu si říct, že to bylo opravdu nejhorších deset dnů, které jsem při výkonu služby zažil. Důkazem toho, že naše mise nebyla žádný med, je i to, že dva hasiči se z tohoto zážitku psychicky zhroutili a na základě tohoto zážitku odešli ze služebního poměru.

2) Psychologa v rámci služebního poměru můžeme využívat, tato služba u HZS začala fungovat až po tragické nehodě u Nažidel v roce 2002. Nemyslím si, že by psycholog fungoval dle potřeb hasičů a to z toho důvodu, že když jedu na zásah, tak v podstatě nevnímám okolí a plně se zaměřuji na odvedení dobré práce. Je celkem jedno, jestli se jedná o dopravní nehodu (kterých je co do počtu zásahů absolutní většina), nebo o požár či jiné záchranářské práce. Na místě zásahu, ale ani po příjezdu na stanici si následky nebo celé neštěstí jako takové neuvědomuji. Z mojí zkušenosti, nebo tak jak to prožívám já, se mi neštěstí a vlastní zásah promítá až druhý den, když jsem doma. Nemohu však říct, že bych služeb psychologa nemohl využívat v podstatě kdykoliv, psychologická služba funguje dle potřeb hasičů, ale můj osobní názor je, že funguje dle potřeb hasičů, kteří k zásahům nejezdí.

3) Do doby, než jsem odešel z aktivní služby do důchodu, jsem služeb psychologa nevyužil a nyní ji už ani nevyužiji.

4) Přesto, že jsem ke konci mé aktivní služby zažil zavedení psychologické služby, nikdy mne ani nenapadlo této služby využít. Této služby jsem nevyužil z toho důvodu, protože jsem na tuto službu nebyl zvyklý a za dlouhé roky co pracuji u hasičů a jezdím

k zásahům, tak jsem se již naučil vyrovnávat se s problémy, a to i psychickými, po svém. Z mého pohledu se postupem doby psychologická služba stále více vzdalovala od skutečných potřeb hasičů a pracovala tak, aby spíše zdůvodnila důvod své existence.

5) Jak jsem již řekl, se stresujícími zážitky se vyrovnávám po svém. Mám-li odpovědět upřímně, tak mojí neúčinnější terapií proti stresujícím zážitkům je, že si se svými kolegy ze směny zajdeme do hospůdky. Tento pobyt není nějaké opíjení se do němoty, ale posedíme a spoustu věcí probereme, včetně toho, co jsme mohli udělat jinak nebo lépe. Když v hospodě probíráme své problémy, tak nějak citem si hlídáme množství vypitého alkoholu. Nikdy nepřekročíme onu mez, která by omezovala vypovídání se z problému. Mám pocit, že tato sezení nám plně nahrazují jakoukoliv psychologickou terapii, protože se bavíme mezi lidmi, kteří jsou od fochu a kteří ví, jaké kdo z nás může mít pocity a také ví, kdo má jaké starosti či problémy v soukromém životě. Hasiči jsou totiž zvláštní v tom, že s kolegy ze směny jsme více než jen kolegové nebo spolupracovníci, protože jedna směna trvá 24 hodin, tudíž spolu snídáme, obědváme i večeříme a pokud není výjezd, tak spolu trávíme i noci a případně i spíme na společné cimře, tím chci říct, že o sobě víme vzájemně víc, než by mohl vědět kterýkoliv psycholog, a tudíž si můžeme účinněji pomoci i při stresujícím zážitku. Příslušnost ke směně, ve které sloužíme, je možno bez nadsázky nazvat naší druhou rodinou. Známe se natolik dobře, že i vzájemná komunikace často probíhá beze slov, zejména při zásahu, kdy nám stačí pouhý pohled, nebo gesto a víme přesně, co si chceme sdělit.

6) Důvodem pro můj odchod bylo to, že jsem podle nového služebního zákona nesplňoval vzdělání, které musí být minimálně středoškolské s maturitou. Po několika desítkách let mé služby, mnohdy i v ohrožení vlastního života, mi připadalo nedůstojné a ponižující zůstat na místě, na které jsem díky novému zákonu v podstatě neměl kvalifikaci. Nechci vypadat ješitně, ale stačila změna zákona a najednou jsem byl jako hasič nepoužitelný.

7) Myslím si, že by výrazně zlepšilo fungování HZS to, kdyby nemuseli být na pozicích hasičů požadavky na vzdělání takové, jako jsou, protože řada starších hasičů v minulosti neměla možnost středoškolského vzdělání, přesto svou práci vykonávali velice dobře. Jsem přesvědčen, že žádné vzdělání (tím nechci vzdělání zatracovat) nenahradí zkušenosti, které hasič získá při zásahové činnosti. Asi jako správný hasič bych si, v době kdy jsem sloužil, přál lepší vybavení, jako je třeba lepší hasičská auta, protože jsem byl na funkci strojníka – řidiče.

8) Pominu-li, že jsem nesplňoval vzděláním, tak jsem se již blížil důchodovému věku, takže bych ze služebního poměru stejně odešel. Díky dlouhé době, kterou jsem mezi hasiči strávil, si myslím, že je opravdu velké množství hasičů, kteří i přesto, že nemají maturitu, by byli schopni funkci hasiče zastávat na vysoké profesionální úrovni, z tohoto důvodu si myslím, že bylo zavádění nového zákona nesmyslné. A pokud by v tomto směru nedošlo k jeho naplnění, tak si myslím, že by mnoho hasičů neodcházelo.

Hasič 2

1) Pominu-li dopravní nehodu u Nažidel, tak mezi nejotřesnější zážitky z mé služby patří dopravní nehoda u Litvínovic, kde došlo k čelnímu střetu osobního automobilu SAAB a nákladního automobilu Tatra, kdy řidič osobního automobilu z neznámých příčin vjel do protisměru přímo pod nákladní automobil. Při této dopravní nehodě byli na místě 3 mrtví a jedna osoba zemřela po převozu do nemocnice. Už si ani nevzpomínám, jak jsem se dozvěděl podrobnosti o této dopravní nehodě, ale posádku osobního automobilu tvořili 4 studenti, z toho byli 3 Švédové a jedna Češka, celá posádka osobního automobilu přišla o život, při vzpomínce na tuto dopravní nehodu si vždy vzpomenu na to, jak strašné to muselo být pro rodiče těchto ještě dětí, když jim někdo oznámil, že je již nikdy nevidí. Za dobu mé služby jsem byl u mnoha dopravních nehod, které měly tragické následky, u mnoha požárů, kde někdo přišel o život, ale tuto dopravní nehodu mám stále před očima. Možná je to zapříčiněno i tím, že jsem nikdy předtím nezasahoval u tak tragické nehody a tento zásah byl první, bohužel ne poslední, kdy jsem se na vlastní kůži přesvědčil o křehkosti lidského života. Za dobu mé služby jsem zasahoval u několika velice tragických nehod, ale to už jsem byl, nechci říct otupělý, ale spíše zvyklý na podobné zásahy, a tak už jsem si tyto zásahy do hlavy tolik nebral.

2) Psycholog, kterého hasiči mohou využívat, asi dle potřeb hasičů ve všech směrech nefunguje. Bezesporu je třeba, aby psycholog u hasičského záchranného sboru byl. Uvedu příklad zásahu, kdy jsme vyjeli k sebevrahovi, který stál na kraji střechy paneláku, u tohoto případu jsme zasahovali s výškovou technikou a spolu s námi tam vyjela i psychologka, která měla za úkol s tímto mladíkem vyjednávat. Svůj úkol splnila bezzbytku, protože pro nás už jen zbylo roztrášeného mladíka z této střechy bezpečně sundat a předat ho lékaři záchranné služby. Z tohoto případu je vidět, že psycholog má u hasičů zcela jistě své místo a při takovýchto zásazích je jeho pomoc nedocenitelná. V dobách, kdy psycholog u hasičského záchranného sboru ještě nesloužil, tuto roli přebírali většinou starší hasiči, kteří u takových zásahů zasahovali, sice to byla pomoc jenom amatérská, spíše na bázi otcovské rady, nebo přátelského popovídání, ale i z vlastní zkušenosti vím, že i taková pomoc byla úspěšná. Každý profesionální hasič, který chápe svou službu ne jako pouhé zaměstnání, ale jako určité poslání, se za pár let naučí být jakýmsi amatérským psychologem, nebo lépe řečeno psychologem laikem. Toto osobní doškolení vyvolává často praktický život. Několikrát se stalo, když jsme vyřezávali raněného ze zničeného auta, že naše uklidňující slova pomáhala raněným do té doby, než se ho ujal profesionální zdravotník, který mu poskytl potřebnou první pomoc. Myslím si, že nezastupitelné místo psychologa je i u dopravních nehod, kde došlo ke ztrátám na životě a kde jsou třeba příbuzní obětí, nebo jejich známí a je třeba jim poskytnout bezprostřední psychologickou pomoc, na to totiž zasahující hasič, i kdyby byl vyškolen, čas nemá. Proto si myslím, že psychologa je u hasičů třeba a má tam určitě své místo a uplatnění.

3) Služeb psychologa jsem nevyužíval ani nevyužívám. Vlastně ano, využil jsem služeb psychologky při psychických testech u nějakého cyklického vyšetření, ale to jsem více méně musel, protože to souviselo s výkonem mé funkce velitele směny.

4) Pro vyrovnání se s psychickými, nebo spíš běžnými osobními problémy jsem služeb psychologky nevyužil, protože nejsem přesvědčen o tom, že by mi pomohla a ne spíš uškodila. Každý člověk v životě zažívá lepší či horší období, v mém případě bylo

horším obdobím to, když jsem se rozváděl a řešil jak rozvod, vyrovnání majetku, tak i péči o naše děti. Nebylo to lehké období, možná, že by mi psycholožka pomohla, ale já měl obavu z toho, aby spíše nedoporučila postavit mě po dobu rozvodu mimo funkci z důvodu toho, že se třeba nemohu plně soustředit na bezchybné provádění úkolů.

5) Se stresujícím zážitkem se vyrovnávám debatou mezi svými kolegy ze směny. Řešíme to tak, že dopodrobna rozebereme na společenské místnosti do detailů to, co jsme každý při zásahu prožívali a vzájemně se podpoříme. V této skupině by byla přítomnost kohokoliv jiného včetně psychologa nežádoucí, protože se vzájemně známe a kdokoliv jiný by tam působil jako rušivý element a určitě bychom se nesvěřovali se svými pocity nebo poznatky tak podrobně, a docházelo by k tomu, že by jsme to nechávali v sobě, nebo by jsme to řešili jinde, ale to už by asi nebylo za účasti celé směny.

6) Důvody pro můj odchod ze služebního poměru byly ty, že jsem jako velitel směny a družstva nesplňoval vysokoškolské vzdělání a vzhledem k mému věku jsem se již ke studiu přihlašovat nechtěl, protože sebekriticky musím uznat, že bych na studium v 53 letech neměl. Pro mne existovala možnost jít z funkce velitele do funkce strojníka, nebo jiného člena výjezdu, ale v době, kdy jsem odcházel, byl početní stav naší směny plně obsazen a proto, aby se pro mne uvolnilo toto místo, by musel odejít ze služebního poměru někdo jiný. Nad tímto krokem jsem neuvažoval ani chvíli, protože mezi námi hasiči byl velice solidární kamarádský vztah a díky tomu a také díky tomu, že jsem dostal celkem slušnou výsluhu, a shodou okolností se mi v té době naskytlo i čekem dobré pracovní místo v civilu, jsem oželel můj vztah k hasičině, bez které jsem si sice do té doby svůj život nedokázal představit, a odešel jsem. Pokud bych nemusel splnit podmínku vysokoškolského vzdělání, zcela jistě bych o odchodu nikdy neuvažoval.

7) Dle mého názoru, by fungování mé bývalé profese zlepšilo to, kdyby nebyla podmínka pro splnění vzdělání a to jak vysokoškolského, tak i středoškolského pro stávající příslušníky Hasičského záchranného sboru. Nechci, aby to vyznělo jako

nepostradatelnost mé osoby nebo jiných starších příslušníků, ale sám z vlastní zkušenosti musím říct, že mi po nástupu k hasičům trvalo 3-4 roky než jsem byl plnohodnotným členem zásahového družstva. Po celou tuto dobu jsem se učil a radil se se svými staršími kolegy, kteří v té době byli „pouze“ vyučeni v různých oborech, ale o hasičině a zásazích věděli téměř vše, a to díky praxi, která se dá opravdu získat jen a jen při zásazích. Teoretická příprava vždy probíhala a probíhá jistě i dnes na velice vysoké úrovni, ale každý zásah jak u požáru, tak u havárií nebo jiných věcech, je vždy specifický a nejde se na něj, podotýkám v teoretické rovině, plně připravit.

8) Už jsem na tuto otázku odpověděl, nesměl by vstoupit v platnost nový zákon, který předepisoval vysokoškolské vzdělání na funkci, kterou jsem u Hasičského záchranného sboru zastával. Z mého pohledu by možná pomohlo to, kdyby u sboru mohli zůstat ti hasiči, kteří sice nesplňují vzdělání, ale mají za sebou již několik, myslím nejméně 5 let praxe, a podmínka vzdělání by platila pro nově příchozí příslušníky. Těch pět let jsem řekl záměrně, protože ne každou směnu se vyjíždí k zásahům, ale v průběhu pěti let se dá říct, že se každý hasič dostane do jisté profesní zručnosti a má již dostatek zkušeností a také se ukáže, jestli je odolný vůči všem stresům, ať už jsou způsobené fyzickou námahou, psychickou námahou nebo jinými vlivy.

Hasič 3

1) Mezi mé nejotřesnější zážitky za dobu mé služby patří vzpomínka na dopravní nehodu u letiště v Českých Budějovicích. Na místě, kde osobní automobil vyjížděl z vedlejší silnice, nedal přednost nákladnímu automobilu, který jel po hlavní silnici a jako náklad měl jak na autě, tak na vleku, který táhl, obilí. Posádku osobního automobilu tvořily čtyři ženy, jedna z těchto žen byla asi v sedmém měsíci těhotenství. Do osobního automobilu, který nedal přednost, nákladník narazil, hrnul ho před sebou několik metrů, až ho odhodil do stoky v protisměru a následně se na osobní automobil převrátil a celý náklad se též vysypal na osobní automobil. Po příjezdu na místo dopravní nehody jsme viděli pouze nákladní automobil v příkopu, kde ležel převrácený, a obilí bylo vysypáno. Od očitých svědků této nehody jsme zjistili, že pod nákladním automobilem a jeho nákladem je osobní automobil. Než jsme mohli začít vyprošťovat posádku osobního automobilu, museli jsme nejdříve ručně odklidit vysypané obilí, nakladač, nebo jiný stroj v tomto případě nebylo možno použít, čímž se naše pomoc zraněným značně prodloužila. Vědomí, že pod obilím se dusí lidé, nás neobyčejně stresovalo. Vzpomínám si zcela jasně, že jsme pracovali snad více, než bylo fyzicky

vůbec možné a jak jsem si později ujasnil, sílu jsem čerpal z jakési vnitřní rezervy. Nejen já, ale i kolegové jsme vnitřně věděli, že rozhodující je nejen každá minuta, ale bez nadsázky i každá vteřina. Po odklizení obilí jsme začali vyprošťovat posádku osobního automobilu, ale přes veškerou naši snahu a snahu záchranné služby už nebylo postiženým pomoci, celá posádka při této nehodě přišla o život. Radši ani nebudu popisovat výrazy tváří těchto žen, ale tohle je pro mne nejotřesnější zážitek, jaký jsem za dobu své služby zažil.

2) Podle mého názoru psycholog nefunguje dle potřeb hasičů, kteří jsou ve služebním poměru. Z mé zkušenosti se služeb psychologa využívá zejména při přijímání nových příslušníků, kteří na pracovišti psychologické služby dělají vstupní psychologické testy. Myslím si, že ani tyto testy nejsou hodnoceny zcela objektivně, spíše si myslím, že záleží na sympatiích psychologa k přijímanému hasiči a že tyto sympatie nebo nesympatie mají možná rozhodující vliv na konečné stanovisko psychologa. Jestliže psycholog Hasičského záchranného sboru v podstatě rozhoduje a má konečné nebo možná rozhodující slovo při přijímání nových uchazečů, protože k psychologovi jdou uchazeči až poté, co splnili testy fyzické, tak si myslím, že psychologická služba nemá ani při přijímání nových příslušníků své opodstatnění a z mého pohledu je zbytečná.

3) Nevyužívám ani jsem nevyužil služeb psychologické služby, protože mám určitou obavu, jak už jsem částečně naznačil v minulé odpovědi, o své setrvání ve služebním poměru. Každý člověk v životě prožívá lepší nebo horší období, jak se říká, je to jako na houpačce, a tato „houpačka“ se, ať chce nebo nechce, projevuje na jeho psychickém stavu. Z vlastní zkušenosti vím, že i když nejsem v nejlepší psychické pohodě, nemá to žádný vliv na výkon mé funkce, a že to není na úkor kvality práce u zásahu. V okamžiku vyhlášení poplachu dochází k mimořádné psychické i fyzické koncentraci a ve vteřině jsme opět profesionály, kteří jsou schopni řešit úkoly zásahu s hlavním cílem, zachránit lidský život a následně co nejvíce zamezit hmotným ztrátám. Několikrát jsem si uvědomil, zejména při záchraně lidského života, že jsme sebevychováni k tomu, že obyčejný lidský strach o život a vlastní bezpečí je potlačen, ustupuje do pozadí a vše je

v ten okamžik podřízeno maximální snahou zachránit to, co se dá. Při zásahu se totiž soustředím na své poslání a pro jiné myšlenky už v hlavě místo není.

4) Myslím, že už jsem odpověděl, prostě naší psycholožce nedůvěřuji a mám strach nebo obavu z toho, že by mohla být získaná data při mém pohovoru zneužita, nebo použita v můj neprospěch. Tato nedůvěra je i částečně umocněna tím, že psycholog je též příslušníkem Hasičského záchranného sboru a je tudíž i na výplatní listině a má velké, možná rozhodující slovo při stanovování, kdo bude a kdo nebude vykonávat tu či jinou funkci anebo kdo není vhodný tuto práci vykonávat. Z pohledu vedení se nedivím, že závěry psychologa berou jako jedno z hlavních kritérií pro přijímání, ale i pro stanovování toho, kdo co bude dělat, protože pokud by došlo při zásahu k pochybení v důsledku špatného psychického stavu a tato skutečnost by se dodatečně zjistila tak by zcela jistě odpovědnost ležela na jejich bedrech. K vylepšení vztahu mezi hasiči a psychologem, což by bezesporu vedlo k tomu, že by hasiči začali služeb psychologa využívat, by přispělo to, kdybychom využívali služeb psychologa jiných složek Integrovaného záchranného systému, nebo služeb jiného psychologa, který nemá s hasiči nic společného, a nemuseli se chodit svěřovat k někomu, kdo je ve vztahu k nám naším nadřízeným.

5) Za léta mé služby jsem se naučil oddělovat práci od soukromého života a naopak. Je to hlavně díky tomu, že mé rodinné zázemí funguje bez problémů a i díky tomu nemám problém se vyrovnávat se stresujícími zážitky ze služby. Neříkám, že mi hlavou sem tam neproběhne nějaká vzpomínka na zásah, nebo si nevzpomenu na nějakou tragedii, ale rodina je pro mne dostatečnou oporou, díky které, dá se říct, nemám vážnější problém se vnitřně s jakýmkoliv stresujícím zážitkem vyrovnat. Kdybych se mohl v rámci své práce sem tam obrátit na jiného než služebního psychologa, tak bych zřejmě i této služby občas využil.

6) Zatím jsem ve služebním poměru, několikrát jsem o odchodu uvažoval, ale to je myslím běžné u každého, kdo chodí někam do zaměstnání. Možná i za přispění

některých svých kolegů jsem, zřejmě asi nejvážněji, o odchodu uvažoval při zavádění nového služebního zákona, protože podle starého zákona bych ze služebního poměru do civilu odcházel za velice výhodných podmínek. Převážila u mne však láska k hasičskému řemeslu a řeknu ti, že pocit, že jsem někomu mohl pomoci nebo že mohu někomu pomáhat, je velice příjemný a u mne je víc než výsluha, což je teda také ovlivněno tím, že jsem fyzicky i psychicky fit a bez vážnějších problémů.

7) Vybavení a zázemí je u našeho Hasičského záchranného sboru v současné době na velice dobré úrovni. Vždy jde něco zlepšovat, nebo zdokonalovat, ale myslím si, že nejvíce zdokonalování by si zasloužila, když už se o tom bavíme, psychologická služba, a to v tom smyslu, aby byla pro hasiče oporou a ne strašákem, hrozbou či bičem, který se v případě potřeby použije proti hasičům.

8) Jak jsem již řekl, o odchodu jsem uvažoval, jeden čas i dost intenzivně. Bylo to v období přijímání nového zákona o služebním poměru, kdy pro mne byly opravdu velmi výhodné podmínky pro odchod. Zvažoval jsem svůj odchod z více pohledů, bral jsem v úvahu svou fyzickou i psychickou opotřebovanost, která u mne, i když již nejsem nejmladší, není nijak velká, bral jsem v úvahu i to, že bych svým odchodem šel vlastně předčasně do důchodu, kde bych byl nucen většinu pracovního dne trávit sám, protože členové mé rodiny chodí do zaměstnání, že bych si hledal jinou práci, tak to jsem díky svému věku a kvalifikaci hasiče zavrhnul, těžko bych se učil novým věcem a asi bych ani neměl chuť se něco nového učit. Abych odpověděl na otázku, zůstal jsem, proto se pro mne měnit nic nemusí a bude-li zdraví sloužit, tak budu sloužit zřejmě až do důchodu.

Hasič 4

1) Otřesných zážitků jsem za dobu služby u Hasičského záchranného sboru zažil mnoho. Některé se ztrácí v paměti, splývají s jinými a naštěstí upadají téměř v zapomnění. I po letech si však vybavím to, co mne dokáže vyvést z rovnováhy i dnes, když už nejsem v aktivní hasičské sužbě. Vzpomínám na zásah, kdy jsme přijeli k neštěstí na nádraží, kde voják základní služby manipuloval na vagonu pro přepravu sypkých materiálů, v tomto případě cementu, se samopalem, kterým při přelézání tohoto vagónu zavadil o trolej vysokého napětí. Při přelézání došlo ke zkratu a následnému zapálení jeho osoby. Operační důstojník, který nás na místo nehody vysílal, nám do vysílačky oznámil, že jedeme k požáru vagonu v místě nádraží. Při příjezdu na místo zásahu jsme zjistili, že se jedná o požár osoby, která hořela na vagonu. Tento voják již nebyl spojený s trolejí, ve které již bylo napětí vypnuto, ale ještě stále hořel. Po uhašení hořícího těla, kdy už bylo zcela jasné, že nejeví známky života a že je mrtev, bylo nutné

ohořelé tělo sundat z vagonu dolů. Když jsem přemýšlel, jak mrtvé tělo mladého vojáka sundám, vybavoval jsem si, jak nešťastní budou jeho rodiče a blízcí, až se o této tragédii dozví. Přestože zásah ještě neskončil, tělo vojáka bylo stále na vagonu, mé myšlenky se ubíraly jiným směrem. Neexistoval žádný osvědčený způsob, jak tělo sundat, takovou zkušenost jsem prostě ještě neměl. Optimální se jevílo uchopit ho za ruce. Při manipulaci s jeho tělem, kdy jsem se ho snažil sundat kolegům dolů na zem, mi zůstala horní končetina této oběti v ruce. Myslím, že je zcela zbytečné podrobně líčit mé pocity. Dodnes, když si tento zásah vybavím, mi běhá mráz po zádech. Byla to v tomto případě zhora zbytečná smrt s jasnou příčinou, která vznikla hrubým porušením všech stanovených bezpečnostních předpisů a možná i malinko frajeřinou mladého muže, který si nepřipustil možnost jakéhokoliv nebezpečí. Jedním z dalších poznatků je fakt, že v podstatě neexistují dva stejné zásahy a že je velice obtížné se stoprocentně na zásah připravit, téměř vždy rozhoduje konkrétní situace, která jde jen těžko dopředu odhadnout.

2) Psychologa Hasičského záchranného sboru jsem naštěstí zažil jen v začátcích jeho fungování. Už když nastoupila psychologická služba k nám na hasičský sbor jsem si ujasnil, že psycholog zařazený v tabulkách Hasičského záchranného sboru musí nezbytně prokazovat svou významnost funkce a dokládat výsledky své práce. Protože z pozice své funkce výsledky práce předkládá vedení, je zcela jasné, že k naplňování skutečných potřeb hasičů má velmi daleko.

3) Služeb psychologa jsem osobně nevyužil nikdy. Byl jsem na pracoviště psychologické služby asi 2x nahnán, kdy jsem tam vyplňoval jakési testy a dotazníky, které mě stresovaly, a z mého pohledu sloužily jen pro naplnění činnosti psychologa. Také si myslím, že psycholog se získanými daty nepracuje objektivně, ale že si je vykládá tak, jak se mu to hodí.

4) Myslím si, že jsem se v předchozích odpovědích vyjádřil více než jasně a srozumitelně. Setkání s touto dámou je horší, než těžká autonehoda, nebo sebehorší požár a pro mou psychiku je větší zátěž.

5) Spíše odpovím, jak jsem se vyrovnával, protože už u Hasičského záchranného sboru nesloužím, což mě do určité míry mrzí. Rozhodně jsem nikdy nevyužil služeb psychologické služby, protože jakýsi vnitřní pud, nebo šestý smysl sebezáchovy, neumím to přesně definovat, mi velel se službám této složky raději vyhnout. Jednou mi pomohl krátkodobý pobyt v hospodě, kde jsem s místním farářem provedl očistu svého nitra a asi po pěti pivech jsem cítil, jak se má duše uvolnila. Navíc jsem si byl v tuto chvíli jist, že má zpověď neskončí v mém osobním spise a tím pádem mi nebude škodit. Jinak mi velice často pomohlo popovídat si se starším kolegou, budete se možná divit, ale pomohlo mi i chlapské popovídání se svým nadřízeným a v několika případech i s ředitelem. V dřívějších dobách totiž bylo zvykem, že na vedoucí funkce nebyl nikdo jmenován, ale že si to zasloužil služebním postupem, tudíž při své práci zažíval stejně stresující zážitky jako každý z nás a postupem doby se vypracoval až na velitelskou pozici. Pokud bude psychologická služba závislá na Hasičském záchranném sboru organizačně, jako je tomu dnes, pak bude stejně nepotřebná, jen snůškou subjektivních rádo by vědeckých poznatků založených na dotaznících nevalné úrovně získaných od hasičů, kteří nemají zájem se těchto experimentů zúčastňovat, a jsou na hony vzdáleny pravdě a realitě.

6) I když nerad, ujasňoval jsem si poměry u Hasičského záchranného sboru, které se dle mého názoru zhoršovaly nesmyslným trváním na doplňování středoškolského vzdělání, které ve svých důsledcích nemohlo výkon mé funkce výrazně zlepšit. Zkvalitnění práce hasiče však mohlo nebo i může velice úspěšně zlepšovat absolvování různých kvalifikačních kurzů v trvání několika týdnů s vydáním příslušného osvědčení, které by tolik nezatěžovalo psychiku hasiče středního věku a ani jeho rodinný život. Podobné doplňování kvalifikace by se mohlo opakovat, nějakým bodovým systémem ohodnocovat a po dosažení určitého počtu bodů by mohlo plně nahradit středoškolské

vzdělání. Na rozdíl od nucené maturity by se toto, dnes myslím, že se to nazývá celoživotní vzdělávání, zaměřovalo na zdokonalování znalostí v oboru, kdy je pravda, že jak technologické postupy, tak i styl práce se vyvíjí pořád dopředu a přitom by to ani v nejmenším nezatěžovalo žádným způsobem jak psychiku, tak rodinný život hasiče a naopak by se toho každý rád zúčastňoval, protože zdokonalování se v oboru, kterému jsem zasvětil velkou část svého života, je nenásilnou formou velice obohacující, protože se zaměřuje na to, co ve své práci využiji. Možná, kdyby se toto vzdělávání zaměřovalo i na základní psychologický výcvik, tak by byl takto proškolený hasič pro své kolegy větším přínosem než psychologická služba, která byla k hasičům více méně zaváděna na základě rozkazu a musí svou funkci beze zbytku naplňovat.

7) Jednak lépe promyšlený kvalifikační růst hasiče, jak jsem již uváděl, jakási skládačka doplňujících kvalifikací, která by ve svém součtu mohla být plnohodnotnou náhradou jak středoškolského tak vysokoškolského vzdělání. Tím nemám na mysli, že by nahrazovala toto vzdělání, ale pro potřeby výkonu funkce hasiče by byla dostačující. Myslím si, že i nově přijímaní hasiči, kteří již splňují vzdělanostní předpoklady, by měli takovouto kvalifikační mozaikou projít, což by se jistě projevilo v kvalitě vykonávané práce. Pokud by se jich po přijetí neujali starší zkušení hasiči, kteří jim předají zkušenosti ze své praxe, bylo by jim vzdělání k ničemu. Nechci, aby má odpověď vyzněla tak, jako že není u hasičů třeba vzdělaných příslušníků, jen chci naznačit, že mnohdy vzdělání není vše.

8) Již jsem odešel, ačkoliv nerad, ovlivněn zhoršujícími se poměry u Hasičského záchranného sboru.

Hasič 5

1) Nejtřesnějších zážitků jsem při výkonu služby zažil opravdu mnoho. Pro mne osobně je to každý zážitek, při kterém přijde někdo o život, ale mnohdy je to i zásah, při kterém vzniknou „jen“ majtkové škody, a lidem to způsobí obrovské nepříjemnosti a nesnáze. Mezi vůbec nejtřesnější zážitky patří neštěstí, nebo nehody, jejichž účastníky jsou děti a to myslím převažuje bez rozdílu u všech hasičů. Na jeden takový zážitek si vzpomínám velice živě, i když od tohoto neštěstí uplynulo již hodně let. Pro mne je to vzpomínka o to bolestnější, protože jsem přesvědčen, že k takovéto tragedii nemuselo

vůbec dojít, stačilo jen málo, a to dodržovat platné předpisy. Tato nehoda se stala v létě, kdy jela řidička s osobním automobilem a vedle sebe měla na sedadle spolujezdce připevněnou autosedačku se svým ½ ročním dítětem. Sedačku měla bohužel upevněnou tak, že se dítě dívalo do směru jízdy a co bylo ještě horší, neměla vypnutý airbag na místě řidiče. Při vjezdu do pravotočivé zatáčky nezvládla, zřejmě z důvodu oslnění sluncem, řízení svého automobilu a sjela do příkopu, kde narazila po asi 20 metrech do betonového můstku a zaklínila se pod něj. Po příjezdu na místo nehody jsme zaklíněné vozidlo vytáhli ven, bez větších problémů jsme ven vyprostili i řidičku, ale bohužel na místě spolujezdce bylo v autosedačce usmrceno ½ roční dítě, které nepřežilo v podstatě dvojí náraz, a to náraz setrvačností při nárazu do můstku, a co bylo zřejmě horší a smrtelné, byl náraz airbagu do hlavičky dítěte, který měl za následek zlámání vazy. Nejhorší na tomto případě bylo to, na to si vzpomenu opravdu hodně často, že smrt dítěte byla úplně zbytečná, způsobená hrubou nedbalostí, možná neznalostí, ale bylo to zanedbání základních bezpečnostních předpisů a v tomto případě to bylo zanedbání bohužel nevratné. Takovýto případ může být jen zdrojem poučení pro další. Ujasnění si těchto okolností se hluboce vrývá do paměti, kumuluje se s dalšími tragickými zážitky a bohužel čas od času znovu přijdou na mysl.

2) Jsem přesvědčen, že psycholog nefunguje pro potřeby hasičů. Dle mých zkušeností i zkušeností mých kolegů je to čistě formální funkce, která byla u našeho Hasičského záchranného sboru zavedena nedlouho po neštěstí, které se stalo u Nažidel. Zjednodušeně lze říct, že u hasičů musí dle nařízení generálního ředitelství být, tak tu prostě je, pro hasiče je však nefunkční. Myslím si, že nezastupitelné místo má psycholog při jakémkoliv neštěstí, kde dojde ke ztrátám na životě, a to již přímo na místě, protože tam je ve velkém množství případů třeba poskytovat prvotní psychologickou pomoc těm, kteří nehodu nebo neštěstí přežili, ale přišli při ní o někoho blízkého nebo známého. Pro hasiče je psycholog na místě neštěstí absolutně nepotřebný.

3) Služeb psychologa jsem ještě nevyužil, pominu-li vyplňování různých psychologických testů. Jak jsem již říkal před chvílí, tak u zásahu je psycholog

nepotřebný, protože tam musíme pomáhat zachraňovat osoby, zvířata i majetek a ani po zásahu není na místě čas, nebo prostor prožité zážitky konzultovat s psychologem.

4) Při povinných psychotestech předepsaných organizačním řádem jsem měl vždy pocit, že důležitý není konkrétní hasič, pro kterého by měla psychologická služba fungovat, ale důležitý je někdo, kdo vyplňuje pracovní náplň psychologa. I když jsem již několikrát uvažoval, a i jsem možná potřeboval pomoc psychologa, nebo s ním jen promluvit, nikdy jsem této možnosti nevyužil z jednoho prostého důvodu, prostě jsem jí nevěřil.

5) Protože služeb psychologické služby nevyužívám, se smutnými zážitky ze služby se vyrovnávám po svém. Někdy, nechci, aby to vypadalo, že jsem závislý na alkoholu, to v žádném případě nejsem, si dám skleničku alkoholu, jindy to řeším pohovorem s velitelem směny, nebo s některým z mých kolegů, ale asi nejvíce mi pomáhá sejít se s kolegy, kteří již nejsou ve služebním poměru a pravidelně se každou první středu v měsíci scházejí a tam s nimi posedím a popovídám o všech problémech a i o smutných zážitcích. U těchto bývalých hasičů mám jistotu, že jim mohu povědět úplně všechno, protože vím, že nebudou nikde nic povídat, že to zůstane mezi námi a díky jejich zkušenostem mi zatím vždy dokázali pomoci, a to jak s pracovními problémy, tak i po psychické stránce. Nechci rozebírat, jakým způsobem tak činí, protože to by asi papír neunesl, ale pro mne je to pomoc účinná.

6) Zatím ve služebním poměru jsem, ale o odchodu jsem velice silně uvažoval v době, kdy vstupoval v platnost nový služební zákon. Kdybych do civilu odešel podle starého zákona, měl bych o hodně výhodnější finanční podmínky – výsluhu, než když budu odcházet v současné době. Nakonec u mne převážila profesní čest a kolegové, se kterými na směně trávím svou pracovní dobu, mě utvrdili v tom, že pro odchod ještě nenastal čas.

7) Dle mého názoru by profesi hasiče prospělo zavedení diferencovanějších nároků na vzdělání a uznávat kvalifikaci, se kterou byl každý z nás k hasičům přijat. Zamezilo by se tím odchodu hasičů, kteří nemají odpovídající vzdělání a přitom jsou plnohodnotnými a velice kvalitními hasiči, kteří si i při těch nejsložitějších zásazích dokáží pomoci a dokáží i poradit ostatním. Myslím si, že násilné, nebo spíše ultimátní trvání na vzdělání je jen další psychickou zátěží, kterou hasič, který si vzdělání doplňuje, prochází. Většina z nás má rodiny, práci, kterou se snažíme dělat dobře, a to, že si musíme doplňovat vzdělání, byť jsme uvolňováni z práce, nám na klidu moc nepřidá. Něco jiného je chodit do školy, když je člověku 25 nebo 30 let, a něco jiného, když je mu 50. U zkoušek nikdo nechce vypadat jako blb, ale učení už do hlavy opravdu tolik neleze.

8) Asi se budu opakovat, ale u mne by to rozhodně bylo to, kdyby se netrvalo na doplňování vzdělání. Nechci, aby to vyznělo tak, že vzdělání není třeba, je určitě dobře, když jsou lidé i hasiči vzdělání, protože to určitě každému něco dá a i v našem věku to rozšíří obzor nebo pohled na určité věci, ale pro výkon funkce hasiče to dle mého názoru velký význam nemá.

Hasič 6

1) Vzpomínám si na jeden velice citový zážitek se smutným koncem, který jsem prožil ještě v době mé aktivní služby. Nevím přesně, ale bylo to asi před 8 nebo 10 lety. Byli

jsme voláni k těžké autonehodě, kam jsme dorazili jako první. Po příjezdu na místo nehody jsme zde viděli zcela zdemolovaný osobní automobil, který narazil zřejmě ve velké rychlosti do stromu. Posádku automobilu tvořili dva mladí lidé, kteří, jak jsme se později dozvěděli, byli kanadští novomanželé trávící zde svatební cestu. Na první pohled nám bylo zřejmé, že jsou oba dva již mrtví, přesto jsme po jejich vyproštění začali provádět oživovací pokusy, ve kterých jsme ustali až po příjezdu záchranné služby. Naše dlouhodobé úsilí bylo marné. Lékař záchranné služby nám jen potvrdil naši domněnku, že smrt u obou nastala již po nárazu na strom. Hluboce mne zasáhlo to, že to byla smrt zcela zbytečná, smrt dvou mladých lidí, kteří měli svůj život ještě před sebou a že této zbytečné smrti zřejmě hodně pomohlo to, že ani jeden z nich nebyl připoután bezpečnostním pásem. Otřesných zážitků za dobu mé služby jsem zažil hodně, to co je však ze všeho nejhorší je to, když jsou neštěstím postiženy děti, to jsou opravdu velice otřesné zážitky, na které se člověk snaží co nejrychleji zapomenout a co nejrychleji je vymazat ze své paměti, a o kterých se raději nechci ani zmiňovat.

2) Psychologickou službu nemohu nijak významně hodnotit, protože jsem se s její prací setkal jen okrajově. Myslím si ale, že potřebám hasičů neslouží, protože spíše budí obavy, že zneužije získaných informací, které od hasičů vyslechne. Dle mého názoru by psychologka měla vyjíždět k zásahům, kdy se vyjíždí k dopravním nehodám, přímo do terénu, kde by poskytovala psychologicky odbornou pomoc lidem, kteří neštěstí přežili, a kteří mnohdy ztěžují práci a přidělávají starosti zasahujícím hasičům. Současně by měla i možnost poznat práci hasičů, o které si myslím, že v podstatě nic neví. Měla by vidět snahu a úsilí hasiče, který se snaží za zdemolovaného auta vyprostit raněné, což je velmi často dost komplikované a zároveň se vžít do jeho pocitů, kdy je vidět, že z raněného odchází život a čas pro jeho záchranu se velice rychle krátí. To, co zde říkám, jsou okamžiky, kdy hasič směřuje všechno své úsilí a sílu k tomu, aby postižené osoby zachránil a při těchto zásazích by možná zčásti pochopila chování hasičů, možná se i vcítila do jeho pocitů. To je jen jeden příklad, z kterého vyplývá, že psychologka hasičů při své práci vychází z nesprávných východisek. Tam, kde je třeba, tak tam dle

mého názoru není. V klidu své kanceláře sestavuje své koncepce a činí závěry, že ten či onen hasič je anebo není vhodný pro výkon služby.

3) Ne, služeb psychologické služby jsem nikdy nevyužil, jednou jsem o tom uvažoval, ale když jsem si ujasnil, že si ve smyslu udržení své práce a svého služebního postavení musím hlídat každé slovo, aby mi to, z čeho jsem se chtěl vypovídat, neuškodilo pro další setrvání v práci a zase, abych si hlídal každé slovo, tak to by mi zase asi moc nepomohlo k tomu, abych se cítil lépe, proto jsem od záměru návštěvy psycholožky upustil.

4) Myslím si, že to jsem dostatečně zodpověděl před chvílí.

5) Protože jsem nechtěl využívat služeb naší psychologické služby, počínal jsem si jako většina ostatních hasičů, většinou jsem se uzavřel do sebe nebo jsem se svěřil svému kolegovi, někdy veliteli družstva. U kolegů jsem dostal vždy možná jednoduchou, ale lidsky velice a dostatečně účinnou pomoc. Tato pomoc většinou, spíše vždy, přicházela od služebně starších a zkušenějších kolegů.

6) Využil jsem výhodných podmínek starého služebního zákona. Odchod pro mne sice nebyl jednoduchý, částečně mi to však ulehčila skutečnost, že jsem členem zásahové jednotky sboru dobrovolných hasičů, a tudíž nebudu od hasičiny úplně odstaven. Ohlédnu-li se zpátky, a také díky tomu, že jsem se svými bývalými kolegy v kontaktu, vůbec svého odchodu nelituji, protože abych se na stará kolena učil dávat pozor ve škole a připravoval se na zkoušky, tak to bych opravdu jen těžko zvládal a jsem rád, že jsem od hasičského záchranného sboru odešel včas, a to podporuje i celkem slušná výsluha, kterou nyní pobírám.

7) Nastolení dřívějších kamarádských vztahů, kdy se mohl spolehnout jeden na druhého, aby nebyla obava z toho, co bude následovat, když se budu svěřovat psycholožce, aby se hasiči nestresovali kvůli docházce do školy při doplňování

vzdělání, a určitě by stálo za úvahu i zlepšení materiálového zabezpečení. Mám-li se ještě vrátit k psychologické službě, tak já osobně jsem přesvědčen, že jejímu fungování by pomohlo to, když by byl psycholog z nějaké nezávislé organizace, která by tuto službu zajišťovala pro všechny členy integrovaného záchranného systému, a ten, kdo by se přišel poradit nebo vypovídat, měl jistotu, že sdělené informace zůstanou důvěrné, něco jako zpovědní tajemství.

8) Nesměl by v platnost vstoupit nový služební zákon, nebo by měl být novelizován tak, aby se alespoň někteří z nás mohli vrátit. I když já bych se asi k návratu do služby přesvědčit nenechal. Přijetí nového zákona bylo z mého pohledu unáhlené a špatné rozhodnutí našich politiků, kteří si zřejmě plně neuvědomovali jeho dopad a možná ve snaze něco ušetřit prohodili to, co už se jen těžko bude vracet zpět.

Hasič 7

1) O nejotřesnějších zážitcích, které jsem zažil při výkonu své služby, mohu mluvit dlouho. Mohu zmínit několik požárů, při kterých někdo přišel o život, mohu zde mluvit o několika tragických dopravních nehodách, mohu zde vyprávět o asi nejtragičtější dopravní nehodě, která se v Jihočeském kraji stala, což je bezesporu dopravní nehoda autobusu u Nažidel. Mezi mé nejsmutnější, nebo chcete-li nejtragičtější vzpomínky, patří vzpomínka na povodně, které se staly v roce 2002, a zasáhly velkou část našeho území. Při těchto povodních sice nikdo přímo nepřišel o život, ale utrpení postižených obyvatel bylo těžko popsatelné. O těchto povodních se chci zmínit hlavně z toho důvodu, že to byla asi největší zátěž, jakou jsem při výkonu své služby zažil. Myslím tím zátěž jak fyzickou, tak i psychickou. Z pohledu té fyzické zátěže se chci zmínit o tom, že všechny tři směny pracovaly naplno, a to celkem šest dní, kdy na odpočinek a nabrání dalších sil jsme měli každý den pouze šest hodin, a poté jsme šli opět zasahovat. Z pohledu psychické zátěže to bylo ještě o malinko horší, a to díky tomu, že jsme byli přímými svědky stresu a utrpení postižených osob. Když vezmu v úvahu, že toto vypětí trvalo opravdu šest dní, než došlo k tomu, že se situace začala zlepšovat, tak tuto událost beru tak, že plně prověřila schopnosti a odolnost všech členů Hasičského záchranného sboru, potažmo všech členů Integrovaného záchranného systému jako celku. Šest dní být v neustálém fyzickém, ale i psychickém vypětí, a pozorovat utrpení a kolikrát i beznaděj velkého počtu lidí, je opravdu velká zátěž. Nesčíslněkrát už mne přepadala beznaděj z toho, že veškerá naše pomoc je neúčinná, protože působení vody se v podstatě nedalo zastavit ani s vypětím všech sil. Řekl bych, že povodně v roce 2002 je asi za dobu mé služby nehorší zážitek, na který si vzpomenu.

2) Protože patřím ke staré gardě hasičů, tak asi na tuto otázku neodpovím úplně dobře. Po většinu doby, kdy jsem u hasičů sloužil, jsme žádného psychologa neměli a troufnu si říct, že jsme ho ani nepotřebovali. Psycholožka k nám nastoupila tuším někdy v roce 2003 v důsledku neštěstí, které se stalo u Nažidel. Od té doby u Hasičského záchranného sboru funguje a dle mého názoru a podle toho, co jsem kdy slyšel a v podstatě slyším dodnes, asi moc pro potřeby hasičů ve výkonné funkci, myslím tím

„mokrých hasičů“, neslouží. Tím nechci říct, že je to služba špatná, nebo nepotřebná, ale jak jsem již řekl, já jsem na ni nebyl zvyklý a ani jsem si na ni nezvykl.

3) Nevyužil jsem služeb psychologické služby. Nevyužil jsem ji možná i z neznalosti toho, co by mi byla schopna nabídnout, možná jsem těchto služeb nevyužil i z obavy, co by mne tam čekalo, ale spíš jsem ji nevyužil z toho důvodu, že jsem ji zkrátka využívat nepotřeboval.

4) To už jsem odpověděl před chvílí, já osobně jsem nikdy nic neměl proti psychologické službě, ale myslím si, že to je služba, která prostě byla uměle k hasičům dosazena, bez ohledu na to, je-li potřebná či není. Vůbec nechci shazovat její potřebnost, jen se mi zdá, že někdo na generálním ředitelství kdysi rozhodl, že prostě psycholog bude na každém územním pracovišti, a tak tam prostě je. Víš, hasiči jsou taková zvláštní sorta lidí, při zásahu se musí vždy spoléhat jeden na druhého, protože kolikrát můj vlastní život byl závislý na tom, jestli ten, kdo zasahuje se mnou, mi podá pomocnou ruku nebo ne, je to prostě něco, co bych nazval 100% jistotou, že se na své kolegy mohu spolehnout, a to absolutně a za všech okolností. Při zásazích jsou kolikrát tak vyhocené situace a jejich zvládnutí není standardní, spíše bych řekl, že se zvládají kolikrát i díky tomu, že je to za hranou slušnosti nebo chápání obyčejných lidí, ale je to vždy ku prospěchu věci. Takovéto jednání, které je kolikrát jen mezi dvěma hasiči, kteří jsou při zásahu bezprostředně u sebe, a co si budeme nalhávat, v hodně situacích je tam strach či obava, nebo tomu můžeme říkat opatrnost, to jsou vlastnosti, které je nutné při kritických situacích překonat, a to i s použitím všeho, co v tu chvíli pomoci může, a s těmito zkušenostmi nebo pocity stejně nikdo z hasičů za psychologem prostě nepůjde, to jsou věci, které jdou jen těžko vysvětlovat, ale při skutečně rizikovém zásahu fungují, ale zůstávají jen mezi tím, kdo u toho byl.

5) Se stresujícím zážitkem ze služby jsem se vždy vyrovnal tak, že jsme jako směna šli do hospody, kde jsme se, a to zdůrazňuji, nikdy, ale opravdu nikdy, neopili do němoty, ale společně jsme rozebrali své zkušenosti, ať už dobré či špatné, špatné, horší, nebo

opravdu tragické zážitky, ale rozebrali jsme zde i úsměvné zážitky, kterých ani při naší práci není málo, řekl bych, že jsme podporovali jeden druhého, a to fungovalo. Dneska to už mohu říci, protože je to promlčeno. S mým prvním opravdu pro mne stresujícím zážitkem mi pomohl se vypořádat tehdejší náčelník krajského požárního útvaru. Bylo to nedlouho po tom, co jsem nastoupil do služebního poměru a vyjel jsem k havárii, při které přišel o život řidič havarovaného vozidla, pohled na jeho zmasakrované tělo nebyl nijak příjemný, což se na mne projevilo, a bylo to znát i po mém příjezdu na základnu. Dneska už nevím, a ani to nezjistím, jestli s tím tehdejší náčelník počítal, že se na mne tato nehoda podepíše, faktem ale zůstává, že po mém návratu z tohoto zásahu si mne zavolal k sobě do kanceláře, kde mi nalil dva panáky koňaku, situaci se mnou rozebral spíše než jako nadřízený, tak jako kamarád, nebo otec, a řekl mi, abych šel domu, a že jestli přijdu na další směnu, tak že službu u hasičů zvládnu, je pravdou, že v této chvíli to byla pomoc účinná, o čemž svědčí to, že jsem u hasičů strávil bezmála 40 let svého života.

6) Mé důvody byly věkové, prostě jsem dovršil důchodový věk, sice jsem chvilku přesluhoval, ale odešel jsem do starobního důchodu.

7) Na každé profesi je možné něco zlepšovat, u hasičů to může být materiálové vybavení, lepší zázemí a spousta jiných věcí, ale z mého pohledu je to něco, co jde jen těžko ovlivnit, nebo zlepšit, a co možná s sebou přináší tahle moderní uspěchaná doba, a to jsou vztahy mezi lidmi. Nechci říkat, že v minulé době jsme mezi sebou neměli žádné spory, nebo neshody, ale jako parta jsme vždy drželi pohromadě a jeden o druhém jsme věděli vše, a to i ze soukromého života. Možná, že to bylo na škodu, ale když jsme věděli, že někdo z nás má rodinné nebo jiné problémy, tak jsme ho automaticky při zásahu dávali nebo zařazovali tam, kde nehrozilo, že by díky svému rozpoložení něco opomněl nebo pokazil. Možná to nebylo vždy dle předpisů, ale i ze své zkušenosti vím, že to bylo účinné a ku prospěchu. Prostě jsme jako parta táhli za jeden provaz, a mohli se jeden na druhého spolehnout, tohle jsou věci, které by zcela jistě pomohly k lepšímu fungování, ale nejsem si jist, zda to jsou věci splnitelné.

8) K žádné, odešel bych tak jako tak, věk zastavit nejde, prostě nadešel můj čas odchodu, tak jsem odešel.

Hasič 8

1) Jeden z mých nejhorších zážitků, které jsem při své službě zažil, byl zásah, při kterém jsme pátrali po utonulém dítěti. Utonulého dvouletého chlapečka jsme našli bohužel pozdě. Tento strašný zážitek byl o to horší, že se stal díky neopatrnosti, řekl bych až hrubé nezodpovědnosti, rodičů utonulého chlapečka. Rodiče totiž popíjeli v jedné z restaurací, nedávali pozor, a jejich dvouletý syn jim utekl a před restaurací spadl do vody, kde se utopil. Náš zásah, který nám ztěžovala tma, už po delší době, kdy jsme utonulého nemohli najít, spočíval jen v hledání těla, ale v momentě, kdy jsem tělíčko vytahoval do člunu, mi teda vůbec dobře nebylo. Neříkám, že nějak často, ale jednou za půl roku se mi tato hrůzostrašná scéna objeví znovu před očima. Vzpomínám si, že chlapeček měl na sobě oblečení červené barvy, a když mi moje manželka poprvé od tohoto zásahu prala červené služební montérky, které nejdříve dala do vany odmočit, aniž bych cokoliv tušil, vstoupil jsem do koupelny a musel jsem hodně rychle vycouvat, protože v ten moment jsem měl celou scénu zásahu před očima, a utvořil se ve mně blok, který jsem delší dobu rozdýchával. Od této doby, když manželka odmočuje mé služební červené montérky, se naší koupelně obloukem vyhýbám, a manželka se na druhou stranu snaží je máčet v době, kdy jsem ve službě, nebo mimo domácnost. Možná, že intenzitu prožívání této tragedie znásobilo to, že jsem měl v době zásahu přibližně stejně starého syna i já. Nevím, čím to je, zásahů, zejména u dopravních nehod, které měly tragické následky, jsem absolvoval několik, ale tento je pro mne opravdu nejhorší.

2) O tom, že by fungovala dle potřeb hasičů, kteří jezdí k zásahům, teda přesvědčen nejsem, myslím si, že možná bezchybně funguje dle potřeb hasičů, kteří sedí v kanceláři a zabývají se různými rozbory a statistikami.

3) Ne, ještě jsem služeb psychologické služby nevyužil, pominu-li teda vyplňování dotazníků a malování různých obrázků. Vlastně jednou za námi psychologka přišla do směny si popovídat, ale to se minulo účinkem, protože mám-li to říct na rovinu, tak se

mezi samýma chlapama objevila žena a my jsme si z ní spíše dělali srandu, než bychom jí pravdivě odpovídali na její otázky. Od té doby už za námi do směny nechodí. Kriticky musím uznat, že to z naší strany nebylo zrovna v pořádku, možná jsme před sebou vzájemně machrovali a její pozici jsme jí určitě neulehčili.

4) Neměl jsem potřebu, možná ani chuť, se svěřovat někomu, koho jsem viděl všehovšudy 4x. Když se nad tím zamyslím, tak potřebu se s psychologkou poradit nebo požádat o radu, bych asi měl, a to zejména ve spojitosti s tím, co jsem prožil při zásahu, kdy jsem vytáhnul utonulého chlapce. Možná mám i strach, aby nedošlo k tomu, že díky tomu, že jsem se s tímto zážitkem ještě zcela nevyrovnal, a možná že se s ním nevyrovnám nikdy, že budu třeba na čas postaven mimo službu, nebo budu ze služby propuštěn. Nejsem psycholog, takže nevím, jestli je to běžná věc, že se něco takového čas od času znovu objeví před očima, ale co vím jistě, tak mne to nijak neomezuje v tom, abych svou práci dělal tak, jak se má a nemám při zásazích žádné zábrany ani jiné pohnutky, díky kterým bych měl nějak svázané ruce. Řeknu to na rovinu, nemám jistotu, že by se to, co bych u psychologky řekl, nedostalo k mému nadřízenému, který by z toho nevyvodil nějaké, pro mne negativní, důsledky. To je asi tak zhruba odpověď na to, proč nevyužívám psychologické služby.

5) S tím se vyrovnávám tak, že si to prostě neberu do hlavy. Až na ten jeden případ si prostě žádné jiné tragické zásahy nevybavuji, ani mi na mysl nepřijdou. Bezprostředně po zásahu, kdy se vrátíme na základnu, tak prožitý zásah rozebereme mezi sebou v kruhu hasičů ze směny. Mezi sebou nemáme žádné zábrany, protože spolu v podstatě prožíváme 1/3 svého života, takže o sobě vzájemně víme, dá se říct, že opravdu všechno. Proto to, co probíráme mezi sebou, ať již hodnotíme to, co by se mohlo příště udělat lépe, nebo rozebíráme to, co koho z nás, jak se tak říká, vzalo. Troufnu si říct, že vzájemná podpora je pro mne víc, než jakákoliv návštěva u psychologa, byť jsem u psychologa nikdy nebyl, ale pro mne je takovéto vyrovnávání se se stresujícími zážitky plně vyhovující a dostatečné. V momentě, kdy odcházím ze služby, mám v hlavě už

něco úplně jiného a ani doma s manželkou, byť se mne ze začátku vyptávala, nic neprobírám, řekl bych, že striktně odděluji svůj soukromý a pracovní život.

6) Zatím jsem ve službě, ale o odchodu jsem uvažoval, a to když došlo ke změně služebního zákona.

7) Dle mého názoru by výrazně zlepšilo fungování mé profese to, kdyby došlo k redukci nesmyslných administrativních funkcí. Tyto úředníci si totiž na nás vymýšlejí dost nesmyslných věcí, které nejsou pro výkon naší služby vůbec potřebné, spíše je to tak, že se uměle vyplňuje pracovní náplň těchto lidí a pro nás je to zatěžující. Materiálové vybavení máme sice na dobré úrovni, ale i v této oblasti by se dalo leccos zlepšovat.

8) Protože se v současné době znovu začíná diskutovat o tom, že by mělo dojít k odebrání výsluh členům Hasičských záchranných sborů, tak v tom případě bych již neváhal, a byť s těžkým srdcem, ale do civilu bych odešel. Takže kdyby nedošlo k této změně, tak bych o odchodu neuvažoval.

Hasič 9

1) Mezi mé nejstrašnější zážitky patří účast na likvidaci dopravní nehody, při které došlo ke srážce osobního automobilu zn. Citroen a autobusu. K této dopravní nehodě došlo na rovném a přehledném úseku, což možná mělo také vliv na tragičnost této nehody. Ke srážce těchto dvou vozidel došlo za poměrně vysoké rychlosti, kdy řidič osobní vozidla vjel z nám neznámých příčin do protisměru a zaklínil se pod autobus. Při této nehodě došlo ke smrtelným zraněním řidiče osobního automobilu i jeho spolujezdce, cestující v autobuse měli jen lehká zranění a řidič autobusu utrpěl šok. Otřesný zážitek to pro mne byl zejména kvůli tomu, protože jsme ostatky posádky osobního automobilu nacházeli a sbírali na dráze padesáti metrů a byly to v podstatě jen torza a zbytky lidských bytostí. V paměti mi to zřejmě utkvělo i proto, že to byl jeden z mých prvních, ne-li vůbec první zásah u tragické dopravní nehody. Od té doby jsem byl u několika tragických dopravních nehod, kdy k nejhorším patří srážky, nebo havárie silných motocyklů, ale ty nějak splývají, tento můj jeden z prvních zážitků považuji za nejotřesnější.

2) Myslím si, že služeb psychologa může využívat kdokoliv z nás hasičů a řekl bych, že služeb psychologické služby lze využívat v podstatě neomezeně, tudíž bych na tuto otázku odpověděl, že asi pro potřeby hasičů může fungovat.

3) Využil jsem služeb psychologické služby, a to když jsem byl přerazován na funkci strojníka, a na pracovišti psychologické služby jsem strávil jedno dopoledne psaním testů a jiných činností. Jinak jsem o využívání služeb psychologa ani neuvažoval. I při již zmíněných testech jsem měl určitou obavu, abych uspěl, protože kdyby se mi to nepovedlo, tak by to v podstatě zastavilo můj postup do funkce, po které jsem toužil, a o kterou jsem stál. Se stresujícími zážitky bych k psychologovi nešel, a kdybych nepsal ty testy, tak bych tam nebyl vůbec.

4) Pro to, abych se vyrovnal se stresujícími zážitky, nepotřebuji využívat psychologické služby, nehledě na to, že by jsem se také mohl dozvědět, že jsem buď cynik nebo otupělé zvíře, nebo naopak nervově labilní jedinec, který nemá v přímém výkonu co dělat. Když se nad tím zamyslím, tak abych, díky tomu, že jsem se účastnil zásahu, kde někdo přišel o život a šel se svěřit psycholožce, která by mi možná, díky své profesi momentálně pomohla, ale vzápětí mi doporučila v lepším případě zdravotní dovolenou nebo pobyt v některém z našich rehabilitačních středisek, tak to opravdu nepotřebuji. Mám i určité pochybnosti o fungování psychologické služby, protože k nám do směny byl přijat hasič, který úspěšně zvládl fyzické i psychické testy, a po několika týdnech se nám svěřil, že má strach se účastnit zásahu, při kterém by někdo přišel o život, protože když vidí krev tak omdlívá a také že má strach z výšek, protože trpí závratěmi, tento hasič odešel do civilu včas, než se mohl stát nějaký průšvih, ale psychotesty přitom prošel úspěšně. Nedělám si proto žádné iluze o tom, že psycholog je schopen přesně určit, kdo jaký je a na co se kdo hodí. Nechci si hrát na tvrdáka, ale psychiku každého prověřím až samotný zásah, a pak teprve každý sám pozná, jestli je schopen to zvládnout či ne, a nejsem přesvědčen o tom, že by nám v tom nějak výrazně psychologická služba pomohla.

5) Zase tolik těch stresujících zážitků není, ale když nastanou, tak se o nich asi nejčastěji bavíme na směně mezi sebou. Nevím, jestli jde tohle popovídání nazvat vyrovnáváním se, ale je to, alespoň pro mne, určitá forma vypovídání se někomu, kdo ví, o čem mluvím, a dokáže se vžít do mých pocitů, a mně tahle forma vyhovuje a pomáhá.

6) Zatím žádné, protože jsem zatím v aktivní službě, i když už hezkou řádku let. O odchodu jsem uvažoval, asi jako většina hasičů, kteří mají odslouženo více než 20 let, a to v souvislosti s výsluhou, kterou bychom pobírali v případě našeho odchodu do civilu podle starého zákona.

7) Jak to já pozoruji, tak za dobu mé služby se pořád něco vylepšuje, kouknu-li se na vybavení před 25 lety a dnes, tak je to velký skok dopředu. Velký skok dopředu je to však i v počtu kancelářských pracovníků, kteří už několikanásobně převýšili počet hasičů, kteří jsou ve směnách připraveni k výjezdu. S tímto počtem souvisí i zvýšená administrativa a různé, mnohdy nepochopitelné nařízení, doporučení či metodiky, které nás, mokré hasiče, dost často zatěžují. Už prostě nejsme, dalo by se to tak nazvat „velká rodina“, jako před několika lety, a s tím souvisí i vztahy mezi lidmi, které nejsou takové, jako byly dříve. Nechci plakat nad rozlitym mlékem, ale tohle je oblast, oblast mezilidských vztahů, ve které by ke zlepšení mohlo dojít.

8) Pokud mi bude zdraví sloužit, tak o odchodu zatím uvažovat nebudu, dělám práci, která mne baví a uspokojuje, a díky tomu, že sloužím už poměrně dlouho, jsem schopen se srovnat s čímkoliv a jen tak něco mně nerozhází.

Hasič 10

1) Pro mne je to zcela jednoznačně účast na záchranných pracích po nehodě autobusu u Nažidel. Jednak to byla nehoda, při které přišlo o život hodně osob, myslím, že asi 19, a bohužel mezi oběťmi byly i děti. Když si na tuto nehodu vzpomenu, tak mi ještě dnes běhá mráz po zádech a mám pořád před očima to velké množství obětí, nepředstavitelný zmatek, který na místě zásahu panoval, a to, co je nejhorší, mám před očima, tělíčko dvouleté dětské oběti, vedle které byl přivázaný plyšový medvídek, který s touto obětí cestoval. Pro mne to byl pohled o to horší, protože jsem měl v té době stejně starého vnuka. Zásah to byl komplikovaný i z toho důvodu, že byla tma a autobus se zastavil až pod prudkým srázem a nebyla tam žádná jiná možnost přístupu. Zmatek byl také v tom, že jsme vlastně celou dobu nevěděli, kolik bylo v autobuse celkem cestujících, což nám značně komplikovalo záchrannou práci. Nejradši by jsem zapomněl na to, jak jsme po zásahu stáli již na silnici a pohledem dolů jsme viděli přikrytá těla obětí, všude po okolí rozházené kusy autobusu a osobních věcí cestujících, byl to pohled opravdu hodně skličující.

2) Vzpomínám si, že druhý den po tragédii u Nažidel, nás navštívily psycholožky z Generálního ředitelství HZS, jejichž pomoc jsme mohli bez omezení využít. Nevybavuji si jediný případ, že by někdo z kolegů, kteří se zásahu účastnili, jejich pomoc využil. Příjezd psycholožek byl z mého pohledu čistě formální, motivovaný snahou nadřízených nám nějak pomoci. Takže z mého pohledu pro potřeby hasičů fungovala, a i v současné době, když už máme psycholožku i u našeho HZS, se dá říct, že je tu pro hasiče, a tím pádem asi i funguje dle jejich potřeb.

3) Já jsem služeb psychologické služby nevyužil ani tenkrát po nehodě autobusu a ani nikdy jindy, když už byla psycholožka přímo u našeho sboru. Za dobu mé služby u HZS mám zpracovány své metody, kterými se se stresujícími zážitky vyrovnávám, a i velmi nepříjemné zážitky dokážu ze své hlavy vytěsnit. Neumím si představit, že bych se se svými pocity svěřoval psycholožce - ženě. Možná bych bral pomoc psychologa jinak, kdyby tuto funkci vykonával muž – hasič středního věku.

4) Jednak jsem na takovou službu nebyl zvyklý, tudíž jsem, abych řekl pravdu, nevěděl, jak by mi mohla pomoci a v době kdy psycholožka byla u našeho HZS, tak jsem si k ní prostě cestu nenašel. Navážu na to, co jsem už řekl. V přímém výkonu služby jsou jen hasiči muži, kteří, aniž by ženy podceňovali, nejsou schopni odhalovat své myšlenky a obavy. Zanedbatelné není ani riziko, že by řešení našich problémů bylo správně pochopeno, či by naopak mohlo být chápáno ne zcela výstižně a přesně, a tím pádem mohlo být zneužito v náš neprospěch. Mohlo by se snadno stát, že by psycholožka z mé výpovědi vyvodila závěr, že jsem cynický, rozkolísaný nebo neschopný a tím pádem nejsem plně způsobilý pro výkon služby. Moje svěření by se mohlo objevit v doporučení nadřízeným, že nejsem zcela v pořádku. Nikdo z velitelů by v tomto případě neriskoval podobné doporučení nerespektovat.

5) Zmíním-li stresující zážitek od Nažidel, tak musím říci, že cestou domu mi do řeči zrovna dvakrát nebylo a ani po návratu to nebylo o moc lepší. I po příchodu domu do mě moc nebylo a dostal jsem se z toho, až když jsme si to s klukama třetí den v klidu rozebrali a popovídali o všem, co jsme zažili. Tím nechci říct, že si již na tuto nehodu nevzpomenu, to vůbec ne, to mám před očima dost často, ale tak nějak jsem se po tom našem sezení z toho dostal. Těch otřesných zážitků ze služby je poměrně dost a já osobně se s tím nejlépe vyrovnám tak, jak jsem už řekl, sednout s kolegama a v klidu si o všem popovídat.

6) Odešel jsem kvůli tomu, že jsem nesplňoval vzdělání, které bylo pro výkon mé funkce potřeba, a nechtěl jsem na stará kolena toto vzdělání dohánět.

7) Z mého pohledu by to zcela jednoznačně bylo to, kdyby se netrvalo na tom, aby hasič – velitel směny musel mít vysokoškolské vzdělání. Nechci si hrát na všeuměla, ale troufnu si říct, že žádný vysokoškolský diplom, čímž nechci shazovat důležitost vysokoškolského vzdělání, v hasičině nenahradí zkušenosti, které se získávají v přímém výkonu, a jsem přesvědčen o tom, že hasič s dvacetipětiletou praxí bez vysoké školy je u zásahu platnější, než hasič s vysokoškolským titulem bez dostatečné praxe. Z vlastní zkušenosti vím, že potřebnou praxi a dostatek znalostí jsem získal tak po pěti letech, ve kterých jsem sloužil vedle služebně starších kolegů a od nich jsem získával potřebné znalosti a dovednosti.

8) O odchodu jsem nikdy neuvažoval až do té doby, než vstoupil v platnost nový zákon o služebním poměru. Kdyby tohoto zákona nebylo, zcela jednoznačně mohu říci, že bych, pokud by mi zdraví sloužilo, o odchodu neuvažoval a ani bych neodešel.

4. 2 Shrnutí získaných výsledků z polořízených rozhovorů

Z rozhovorů, kterých jsem udělal mnohem více než zde publikovaných deset, zcela jednoznačně vyplývá, že pro profesionální výkon funkce je pro hasiče důležité nejen vzdělání, ale i praxe a zkušenosti, které se získávají při zásazích.

Přes veškerou stále se vyskytující kritiku Psychologické služby v odpovědích hasičů, ve vztahu k nim samým, hasiči nepopírají její potřebu u Hasičského záchranného sboru. Téměř jednomyslně se shodují, že by Psychologická služba měla být koncipována jinak. Psychologickou pomoc hasičům navrhují řešit jiným způsobem než interním psychologem, který se nutně v rámci subordinačních vazeb snaží zdůvodnit svou potřebnost. Právě tento moment je velmi kontraproduktivní, protože hasičům, kteří vstřebávají stresující zážitky, neprospívá, naopak si myslí, že by jim mohl pohovor s psychologem ve svých důsledcích uškodit. Proto se hasiči úporně brání, aby se jejich pocity tak či onak dostaly k psychologovi. Z toho vyplývá další negativní důsledek, že hasiči se pomalu přestávají svěřovat i navzájem nebo svým nadřízeným, a tak dochází k tomu, že se hasič se svými problémy uzavírá „do sebe“, vyhledává individuální pomoc případ od případu. Když pomineme ojedinělé situace, že se věřící hasič svěří svému duchovnímu, tak v obecné a velké míře vyhledává pomoc u bývalých kolegů nebo hasičů důchodců, kterým může plně věřit. Z těchto shodných odpovědí hasičů vyplývá doporučení pro vedoucí pracovníky HZS, aby psychologická pomoc hasičům byla koncipována jako maximálně důvěrná, jako pomoc, která by šla přirovnat k duchovnímu tajemství. Zde by bylo vhodné doporučit, aby tato pomoc byla

v případě potřeby poskytována profesionálním externím psychologem, kterému by případně asistoval hasič, který již není ve výkonu služby. Organizovat tuto pomoc by šlo buď pravidelnou ordinační dobou, nebo na vyžádání hasiče, který ji momentálně potřebuje.

Z pohledu hasičů by bylo vhodné, aby psycholog HZS musel pravidelně absolvovat výjezdy k těžším zásahům, které zkušený operační důstojník dokáže v předstihu dostatečně identifikovat na základě přijatého oznámení. Psycholog by měl mít stálou pohotovost včetně možnosti okamžitého výjezdu se zásahovou jednotkou. Právě u těchto neštěstí dochází velmi často k emotivním situacím poraněných osob. Důležitost umocňuje i skutečnost, že u nehody jsou téměř vždy první hasiči. Už zde by mohl psycholog pomoci hasičům při poskytování první psychologické pomoci. Zejména u dopravních nehod se profesionálním hasičům jeví potřebnost psychologa jako velmi důležitá. Právě poskytování prvotní psychologické pomoci, která by spočívala v uklidnění raněných a k celkovému zklidnění situace, by mohlo být základem nové nebo další náplně Psychologické služby. Při těchto zásazích by psycholog naprosto přirozeně poznával, lze říci že „na vlastní kůži“, stresující vlivy, kterým jsou hasiči při zásazích velmi často vystaveni. Společná účast psychologa a hasičů na zásazích by přinášela další podstatnou výhodu, že by se k sobě obě strany přirozeně profesionálně přibližovaly. Psycholog po osobním stresujícím zážitku by hasiče chápal naprosto jinak, byl by schopen neformálních přístupů mnohdy již na místě samém a mohl by zabránit, aby se zmíněný stresující zážitek dále rozvinul. Psycholog s takovouto praxí by se mohl stát tím nejlepším pomocníkem hasiče.

Nelze říci, že by dnes psycholog k nebezpečným případům, např. na střeše domu, nevyjížděl, ale bylo by nutné, aby tyto výjezdy byly častější, protože se v těchto případech velmi osvědčují.

Dalším velmi podstatným předpokladem je, aby psychologem nebyla žena. Možná z pouhé ješitnosti či ostychu se profesionál, který právě prožil otřesný zážitek, jen těžko svěřuje druhému pohlaví. Tato skutečnost jednoznačně vyplývá ze všech názorů, které jsem od hasičů získal. Z odpovědí mnou oslovených hasičů - záchranářů jednoznačně vyplývá, že pro dokonalé fungování psychologické služby by byl ideálním psychologem

hasič s dlouholetou praxí v oboru, který by si v průběhu služebního poměru doplňoval odborné psychologické vzdělání. Měl by to být hasič, který má praktické zkušenosti ze zásahů u tragických nehod a u Hasičského záchranného sboru ČR, je pořád v aktivní službě, který má dokonalé praktické znalosti o fungování záchranných prací přímo na místě zásahu, dokáže velice podrobně popsat situaci, dokáže se vžít do pocitů zasahujících hasičů, má osobní vztah téměř ke každému z hasičů (slouží spolu, mezi hasiči bez rozdílu věku platí nepsané pravidlo tykání), díky svým zkušenostem a délce odsloužených let je přirozenou autoritou, a je-li třeba, dokáže podat pomocnou ruku, poradit, nebo s ostatními příslušníky rozebrat nesprávné postupy a chyby, kterých se při zásahu dopustili.

Zavedení nového zákona č. 361/2003 Sb., ze dne 23. září 2003 o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (46) mělo za následek řadu odchodů zkušených hasičů, a to i díky tomu, že finanční příspěvek, který dostávají podle starého zákona, je výhodnější.

Pokud v budoucnu nastane uvažovaná změna legislativy, která zruší příspěvky za službu, lze předpokládat další masový odchod příslušníků HZS, kteří jsou v současné době v aktivní službě. Pokud by k naznačeným legislativním změnám došlo, vedlo by to nezbytně k personálním problémům v HZS. Na základě vyjádřených názorů hasičů tato situace svědčí o skutečnosti, že na vyšší úrovni a příslušných ministerstvech zřejmě o příslušnících HZS rozhodují lidé, kteří o jejich náročné práci nemají potřebné znalosti.

5. DISKUZE

Při zpracovávání diplomové práce jsem se, jako většina autorů, kteří se touto problematikou zabývají, přesvědčil o tom, že zavedení psychologické služby do organizační složky HZS bylo potřebné a správné. V tomto tvrzení mne utvrdily rozhovory s příslušníky HZS, které jsem s nimi prováděl. Hned při první otázce, kdy jsem se ptal na nejotřesnější zážitek ze služby, každý z hasičů odpověděl bez zaváhání. Otřesných zážitků každý z nich popsal velmi podrobně mnoho. Výsledky diplomové práce potvrzují názor S. Švába (35), že výkon služby, se kterým jsou spojeny každodenní zásahy u tragických nehod, je velice těžký a tragické zážitky zůstávají dlouho v mysli hasičů. V běžném podvědomí laické veřejnosti je hasič považován za profesionála, který hasí požáry. V současné době však hasiči v podstatné části výkonu své služby vyjíždějí k dopravním nehodám, kde jsou tragické následky nejčastější. Z mého zjištění zcela jednoznačně vyplývá, že Psychologická služba u HZS a její praktické využití nemůže být podceňováno nebo bagatelizováno. Nesystémové, nebo amatérsky řešené psychické problémy hasičů by mohli spustit řetězec dalších problémů a v konečné fázi by to mohlo vést až k odchodům hasičů ze služebního poměru z důvodu špatného psychického stavu, což se také občas stává. Když tento závěr převedu do ekonomické roviny, i z tohoto pohledu je ekonomicky výhodnější zkvalitnit

účinnost Psychologické služby u HZS a vytvořit pro její řádné fungování optimální podmínky. Vyškolení a výcvik profesionálního hasiče je velice nákladný, pohybuje se v řádu cca 80.000,- Kč. Je zcela zbytečné, aby psychická zátěž hasiče přetrvávala a kumulovala se s dalšími negativními zážitky a vedla ke zmíněným odchodům. Je daleko výhodnější investovat do dalšího zkvalitnění Psychologické služby HZS a postupně ji převádět na vyšší kvalitativní úroveň. Ne vždy se však musí jednat o vynakládání dalších finančních prostředků, mnohdy stačí i promyšlená změna organizace bezprostředně propojená s prací hasičů.

Obšírněji se zde chci věnovat srovnání získaných dat s daty získanými na přelomu let 2008/2009, kdy proběhla mezi příslušníky HZS ČR anketa (1) zaměřená na potřeby a požadavky HZS směrem k psychologické službě, kterou prováděla Psychologická služba generálního ředitelství HZS. Na rozdíl od této ankety se v diplomové práci většina závěrů citované ankety ve výzkumu nepotvrdila. Nastíním zde několik příkladů.

V anketě PS GR HZS vyšlo, že více než 60% dotazovaných důvěřuje svému psychologovi, že bude dodržovat mlčenlivost o výsledcích svého vyšetření. Mnou oslovení hasiči zcela jasně vypovídali, že důvěru k psychologovi, který je zaměstnán u HZS, nemají, a to hlavně z toho důvodu, že jím získaná data mohou být zneužita v jejich neprospěch.

Další rozpor je v otázce využití pomoci psychologa HZS při zvládnání pozásahového stresu, kdy v anketě PS GR HZS odpovědělo více než 80% dotázaných: ano je dobré, že této pomoci můžeme využívat. Já jsem zjistil, že hasiči nemají zájem těchto služeb využívat, protože zvládají pozásahový stres jinými způsoby, a to nejvíce rozhovorem nebo konzultací se svým, většinou služebně starším, kolegou. Tento fakt je možné vysvětlit také tím, že většina psychologů HZS jsou převážně ženy a profese hasiče je „mužskou záležitostí“. Hrušková, M. (10) uvádí, že systematické nadhodnocování práce mužů nad prací žen je pro českou společnost charakteristické a vychází z genderové stereotypizace. Křížková, A. (14) konstatuje, že v české společnosti je zcela zřejmá horizontální i vertikální segregace trhu práce podle genderu.

Nesoulad je také v otázce pomoci psychologa při řešení běžných profesních, rodinných nebo manželských záležitostí. V anketě PS GR HZS odpovědělo více než

70% dotázaných, že jim tato možnost vyhovuje. Z mého výzkumu však jednoznačně vyplývá, že i při řešení těchto záležitostí hasiči využívají jiné možnosti svého psychického uvolnění než konzultací s psychologem.

V otázce položené v anketě PS GŘ HZS, zda když hasič využije služeb psychologa HZS, může to negativně ovlivnit vývoj jeho kariéry, odpovědělo více než 70% dotázaných, že z toho strach nemají. Ze získaných dat pro potřeby diplomové práce jsem zjistil, že hasiči mají naopak velkou obavu ze zneužití těchto informací, že by to mohlo ovlivnit jejich profesní růst a ve svých důsledcích by to dle jejich názoru mohlo vést až k propuštění ze služebního poměru.

Oproti závěrům ankety PS GŘ HZS jsem rozpor zaznamenal i v otázce, zda zaměření psychologické služby vyhovuje potřebám řadových hasičů. V této otázce odpovědělo více než 50% procent dotázaných, že ano. Z mého šetření jednoznačně vyplývá, že tato služba, tak jak je v současnosti koncipována, je pro potřeby řadových hasičů zcela nevyužitelná a nefunkční.

Ke shodě s anketou PS GŘ HZS jsem dospěl v několika následujících oblastech. Na otázku, zda by hasič po těžkém zásahu uvítal rozhovor s psychologem, odpovědělo více než 65% dotázaných, že ne. Z mého výzkumu vyplývá stejné zjištění, že ani po těžkém zásahu hasiči o službu psychologa zájem nemají.

Úplnou shodu s anketou jsem získal i v otázce ankety PS GŘ HZS, zda může posttraumatickou péčí svým kolegům poskytnout i vycvičený kolega hasič. V anketě odpovědělo kladně více než 80% dotázaných hasičů, že ano. Z mé diplomové práce zcela evidentně vyplývá, že potřebnou psychologickou pomoc může poskytnout i psychologicky vycvičený kolega, stejně tak i kolega služebně starší, na kterého se s naprostou důvěrou obrací méně zkušení kolegové. Stává se velice často, že služebně mladší hasiči přicházejí ke zkušenějším pro radu, jak stresující zážitek co nejlépe zvládnout. Tato pomoc je podle názoru méně zkušených hasičů plně funkční a dostatečná. Je zajímavé, že pokud se do stresové situace dostanou i zkušení hasiči, kteří už zažili mnoho otřesných zážitků, vyrovnávají se s nimi stejným způsobem, prostě si popovídají se svým vrstevníkem, nebo kolegou v důchodu.

Ke shodě s anketou PS GŘ HZS jsem dospěl i v otázce, zda má psycholog občas sloužit s hasiči na jejich stanicích a vyjíždět s nimi k zásahům. V citované anketě odpovědělo více než 50% hasičů, že ano. Z mé diplomové práce vyplývá, že společná služba by byla přínosem pro psychologa i hasiče, kdy by neformálně docházelo k jejich vzájemnému poznávání přímo při konkrétním zásahu a účast psychologa při zásazích by psychologovi přispěla k lepšímu chápání náročnosti zásahů a potřebám zasahujících hasičů.

Největší shodu s anketou PS GŘ HZS jsem zaznamenal v otázce, zda má psycholog HZS poskytovat odbornou pomoc obětem mimořádných událostí (těžká dopravní nehoda, zásahy se smrtelnými zraněními apod.). Na tuto otázku odpovědělo více než 90% hasičů, že taková pomoc je třeba. Z diplomové práce vyplývá, že všichni dotázaní právě zde vidí to pravé místo pro činnost psychologické služby. Je paradoxní, že pouze v této rovině ji vidí jako potřebnou a nutnou. Přítomnost psychologa při těžké havárii může zasahujícím hasičům velice pomoci v jejich práci, kdy se vesměs věnují vyprošťování těžce raněných. Velmi často se stává, že oběti podobných nehod, které nebyly zraněny, nebo jsou již s lehčím zraněním vyproštěny, velice znesnadňují výkon jejich záchranné práce.

Mám-li shrnout výsledky ankety PS GŘ HZS s výsledky diplomové práce, jsem přesvědčen, že rozpory, které vznikly, jsou způsobeny tím, že tato anketa probíhala pouze formou anketních lístků, které jednotliví účastníci ankety odevzdávali do připravených schránek a mohli brát tuto anketu jako skutečně anonymní, prostě něco zaškrtnli a nemuseli vždy odpovídat pravdivě. Měl jsem možnost s těmito hasiči rovněž hovořit a dozvěděl jsem se, že anketní lístky vyplňovali s velikým nadhledem a tak, jak se od nich očekávalo. Hodnotu této ankety, dle mého názoru, značně snižuje skutečnost, že se jí zúčastnili více než z 1/3 denní příslušníci (administrativní pracovníci, pracovníci správy majetku apod.), kteří k těžkým zásahům nevyjíždějí, protože to není náplň jejich práce, a se stresujícími zážitky při zásahu nepřicházejí do přímého kontaktu.

Rozhovory, které jsem zpracovával, mi poskytli příslušníci HZS z přímého výkonu, ze všech tří směn, se kterými se již delší dobu znám a kteří k mé osobě mají důvěru posílenou tím, že jsem aktivní dobrovolný hasič. Tito hasiči, od kterých jsem získával

potřebné informace, měli naprostou jistotu, že získané poznatky nezneužiji a nebudu nikde publikovat, od kterého z nich jsem rozhovor získal. Při osobním rozhovoru, který nebyl nikdy kratší než 1,5 hodiny, jsme konzultovali všechny otázky a vždy jsem se od každého dozvěděl informace navíc, nebo jsem si utvořil osobní názor, který byl cenný pro zpracování získaných dat.

Setkal jsem se i s tím, že se mnou hasiči rozhovor absolvovali, ale nedali souhlas k tomu, abych jejich odpovědi dále interpretoval. Svůj nesouhlas zdůvodňovali nikoliv nedůvěrou v mou osobu, ale proto, že sdělená data jsou natolik konkrétní a specifická, že by po jejich zveřejnění mohla být vodítkem ke konkrétnímu hasiči. Nadřizený, dokonale znalý situace, by snadno vydedukoval, kdo takto mohl odpovídat. Rozhovor mi poskytli proto, abych získal celkový přehled o jejich práci, a aby tak pomohli zkvalitnit závěry diplomové práce s očekáváním pozitivního dopadu na jejich praktickou činnost.

Při přípravě nového zákona č. 361/2003Sb. ze dne 23. září 2003, který vstoupil v platnost dne 1. 1. 2007, (46) se předpokládalo, že bude kvalitnější než zákon původní. Na základě výzkumu jsem dospěl k opačnému názoru. Citovaný zákon a jeho přijetí vedlo naopak mnoho příslušníků HZS k odchodu, a to jednak z důvodu nedostatečného vzdělání, jednak i z důvodu ekonomických, protože nový zákon byl pro příslušníky HZS z hlediska příspěvku za službu nevýhodný, a proto raději zvolili možnost odchodu za lepších finančních podmínek.

V současné době se znovu uvažuje o změně legislativy, která by měla ve svých důsledcích zrušit jakýkoliv příspěvek za službu při odchodu ze služebního poměru. I zde musím uvést, že z výzkumu jednoznačně vyplývá, že přijetí těchto nových změn by vedlo k hromadným odchodům hasičů ze služebního poměru a ve svých důsledcích by přijetí těchto změn mohlo vést k výraznému snížení akceschopnosti jednotlivých HZS.

Na základě zjištěných výsledků z kvalitativního výzkumu je možné stanovit následující hypotézy, které jsou vhodným potenciálem pro další výzkum v této oblasti.

H 1: S připravovanou změnou legislativy se zvýší počet odchodů hasičů – záchranářů ze služebního poměru.

H 2: Psychologická služba HZS ČR nebude využívána hasiči – záchranáři, pokud bude součástí systému HZS ČR.

6. ZÁVĚR

V teoretické části diplomové práce jsem popisoval strukturu HZS ČR, fungování a účinnost Psychologické služby HZS, dále jsem zmiňoval jednotlivé determinanty, které mají vliv na výkon funkce hasiče. Metodika výzkumu diplomové práce vycházela z analýzy odpovědí, které jsem získal rozhovory s příslušníky HZS, dále pak z obsahové analýzy dokumentů, které se týkaly HZS. Výsledky obsahové analýzy dokumentů sloužily převážně pro zpracování praktické části diplomové práce.

V rámci kvalitativního výzkumu byla výše stanovená kritéria ověřována metodou polostrukturovaného rozhovoru se členy HZS, který byl proveden s deseti příslušníky hasičského záchranného sboru v aktivní službě nebo bývalými příslušníky hasičského záchranného sboru.

Z důvodu možné komparace odpovědí získaných z rozhovorů bylo vypracováno 8 základních otázek, které tvořily strukturu rozhovoru a v průběhu rozhovoru byly doplňovány na základě předchozí odpovědi.

Při analýze deseti polostrukturovaných rozhovorů s hasiči jsem dospěl k závěru, že příslušníci HZS uznávají existenci Psychologické služby HZS, považují ji za potřebnou, nikoliv však v té podobě jako je organizována dnes. Ze získaných odpovědí vyplývá, že psychologickou pomoc jsou ochotni akceptovat a využívat, pokud by nebyla subordinálně zahrnuta do struktury HZS.

Příslušníci HZS by uvítali takovou pomoc, která by se na základě odborné psychologické kvalifikace současně opírala i o praktické znalosti zkušených starších hasičů, tedy spolupráce profesionálního psychologa a pro tento účel vyškoleného staršího zkušeného hasiče. Proškolení hasiče by znamenalo připravit pro tuto skupinu krátkodobý, citlivě promyšlený kurz, který by umožnil propojit jejich nesporné profesní zkušenosti s potřebnými psychologickými znalostmi.

Optimálnímu fungování Psychologické služby HZS by prospěly časté výjezdy psychologa k vážnějším zásahům s možností poskytovat pomoc účastníkům nehod. Častější výjezdy psychologů k zásahům by zcela jistě vedly k nastolení důvěry a tvůrčí spolupráce mezi psychologem a hasiči.

Jsem přesvědčen, že je potřebné dosáhnout vyšší spolupráce mezi psychologem a hasiči, což by vedlo k důvěře a většímu využívání služeb psychologa, a tak by se rovněž účinně předcházelo psychickým problémům zasahujících hasičů.

Dalším ze závěrů diplomové práce je poznání, že neúměrné přeceňování požadavků na vzdělání hasičů vedlo v několika případech ke zcela zbytečným odchodům těch nejzkušenějších, a proto současně i nejkvalifikovanějších odborníků ze služebního poměru.

Uvažované změny v legislativě a příslušných vyhláškách, které se dnes obecně proslýchají a zdají se mít racionální základ, spočívající v uvažovaném zrušení všech příspěvků za službu, umocňují vážné nebezpečí dalších hromadných odchodů příslušníků HZS ze služebního poměru. Takové rozhodnutí by ve svých důsledcích mohlo vést k personálním problémům a dočasnému úbytku těch nejkvalitnějších

příslušníků. Podobné neuvážené změny by mohly přivádět hasiče v jejich uvažování k ekonomickému myšlení, které by je v konečných důsledcích vedlo k předčasnému odchodu. Hasič by tak opustil službu, kterou přes všechny problémy vykonává rád, protože by neměl jistotu, že by v rámci přirozeného úbytku psychických i fyzických sil nemusel časem stejně odejít. Tak raději zvolí způsob, se kterým vnitřně nesouhlasí, ve snaze zachovat si alespoň příspěvek za službu.

Asi největší problém ve vztahu k řádnému fungování HZS představuje zákon o služebním poměru a jeho uvažovaná novelizace. K tomuto kroku by se mělo přistupovat citlivě, a to hlavně ve vztahu k hasičům, kteří jsou v přímém výkonu služby. Jistě by stálo za úvahu, aby se s hasiči více diskutovalo a více se zohledňovaly názory řadových hasičů také vzhledem k faktu, že u HZS Jihočeského kraje je zaměstnáno zhruba 750 osob, z toho je 720 příslušníků ve služebním poměru.

Jsem přesvědčen, že by tato práce mohla posloužit jako výchozí materiál pro případné úpravy v legislativě a organizační změny v HZS.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Anketa zaměřená na potřeby a požadavky HZS ČR směrem k psychologické službě. Realizace 2008/2009.
2. BADURA – MADEJ, W. *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*. Katowice, Slask 1999. 212 s. ISBN 83-7164-167-2.
3. BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 299 s. ISBN 80-247-0708-X
4. BAŠTECKÁ, B a kol. *Klinická psychologie v praxi*. Praha Portál, 2003. ISBN 80-7178-7353.

5. ČÍRTKOVÁ L. *Policejní psychologie*. 1. vyd. Praha: Aleš Čeněk, 2006. 310 s. ISBN 80-86898-73-3
6. GALLOVÁ, J. Pomoc obětem mimořádných událostí z pohledu města/obce na základě zkušenosti autobusové havárie u Nažidel. *Víme o sobě?:* sborník příspěvků z konference Psychosociální pomoc v situacích mimořádných událostí, konané dne 23. - 24. 9. 2004. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2004. 57 s.
7. HONZÁK, R. *Deprese. Depresivní nemocný v nepsychiatrické ordinaci*. Praha: Galén, 1999. 111 s. ISBN 80-85824-95-7.
8. HRUŠKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly ze sociologie*. [online] [cit. 2010-05-04] Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_9659/index.htm
9. KOPŘIVA, K. *Ochrana psychické energie*. Praha: Portál, 2002. 147 s. ISBN 978-80-7367-568-4.
10. KŘIVOHLAVÝ, J. *Těžkosti v psychickém a duševním životě*. Praha: Portál, 2001. 280 s., ISBN 978-80-7367-568-4.
11. KŘÍŽKOVÁ, A. *Životní strategie žen a mužů v řízení a podnikání*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7330-125-5
12. LAZARUS, R. S. *Psychological stress and the coping process*. McGraw-Hill, 1966. 215 s.
13. LENC, V. *140 let profesionálních hasičů v Českých Budějovicích*. České Budějovice: HZS JčK, 2006. 117 s.

14. LEŠKOVÁ, Z. a kol. – POLÁČKOVÁ, M. – FURMANOVÁ, B. a tým. *Dobrovolníci v krizových situacích & Manuál pro poskytování psychosociální pomoci v době hromadných neštěstí*. Ústí nad Labem, 2003. 72 s.
15. LE BON, G. *Psychologie davu*. Praha: KRA, 1997. 102 s.
16. MACHAČ, M. – MACHAČOVÁ, H. *Rezervy výkonnosti*. Praha: Karolinum, 1991. 125 s. ISBN 80-7066-485-1.
17. MARTÍNEK, B. – ADAMEC, V. – HANUŠKA, Z. *Řešení mimořádných událostí a krizových situací*. Praha, 2006. 28 s. ISBN 80-86640-64-7.
18. MASON ANTHONY, R. *Understanding Mass Panic and Other Collective Responses to Threat and Disaster*. Psychiatry, 2005. 113 s.
19. MATOUŠEK, O., RUŽIČKA, J., HLADKÝ, A. *Člověk a práce*. Praha, 1972. 298 s.
20. MAYEROVÁ, M. *Stres, motivace a výkonnost*. Praha: Grada, 1997. 132 s. ISBN 80-7169-425-8.
21. MEZNÍKOVÁ, M. *Psychologie chování člověka za mimořádných situací*. Referát na 8. ročníku konference PO „Červený kohout“. České Budějovice, 2005.
22. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Karolinum, 2001. 257 s. ISBN 80-246-0240-7.
23. MIKŠÍK, O. *Hromadné psychické jevy*. Praha: Karolinum, 2005. 270 s. ISBN 80-246-0930-4.

24. MOHAPL, P. *Úvod do psychologie nemoci a zdraví*. Olomouc, Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992. ISBN 80-7067-127-0.
25. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 287 s. ISBN 80-200-0690-7
26. Nařízení Jihočeského kraje č. 3/2003. *Požární poplachový plán*.
27. Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele Hasičského záchranného sboru České republiky. Praha: GŘ HZS ČR, 2006. Částka 14.
28. Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele Hasičského záchranného sboru České republiky. *Etický kodex psychologa Hasičského záchranného sboru ČR*. Praha: GŘ HZS ČR, 2003. Částka 29.
29. ŠIMEČEK, P. *Rozbor požárovešti a přehled o událostech*. Jihočeský kraj, 2006.
30. ŠPATENKOVÁ, N. *Problematika zdraví a nemoci*. Olomouc, UP 2003. 121 s. ISBN 80-244-0648-9.
31. ŠPATENKOVÁ, N. a kol. *Krizová intervence pro praxi*. Grada, 2004. 197 s. ISBN 80-247-0586-9.
32. ŠVÁB S. *Psychologie pro nováčky, hasiče – záchranáře, ale nejen pro ně*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2006. 43 s. ISBN: 80-86634-7-4
33. VINAY, J. *Stres a zdraví*. Praha: Portál, 2007. 156 s. ISBN 978-80-7367-211-9.
34. VEJBĚRA, J. a kol. *Mimořádná událost vás už nepřekvapí*. Garamond, 1996. 63 s. ISBN 80-900682-2-7.

35. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. 380 s. ISBN 80-7178-696-9.
36. VONÁSEK, V., LUKEŠ, P. *Statistická ročenka 2006 Česká republika*. 112, 2007, č. 3/2007
37. VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. 319 s. ISBN 80-7178-998-4.
38. WILLIAMS, T. – DOUDS, J. *Crisis intervention and counseling by Telephone*. Charles C. Thomas Publ., USA, 1973.
39. Zákon č. 237/200 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů.
40. Zákon č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
41. Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
42. Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých souvisejících zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů.
43. Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.
44. ŽIŽKA, J. Vliv zásahů s tragickými následky na psychiku hasičů – Nažidla. Bakalářská práce. Vedoucí práce: Měrotská, M. České Budějovice: ZSF JU, 2008.

7. KLÍČOVÁ SLOVA

příslušník Hasičského záchranného sboru ČR,

odchod,

služební poměr,

krizové situace,

zvládání stresu.

